

”Olen osa perhettä ja tärkeä”
Lasten käsityksiä ja kokemuksia osallisuudesta perheessä
Emmi Lindroos

Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma
Syyslukukausi 2019
Kasvatustieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Lindroos, Emmi. 2019. "Olen osa perhettä ja tärkeä": Lasten käsityksiä ja kokemuksia osallisuudesta perheessä. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. 57 sivua.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin, millaisia käsityksiä ja kokemuksia lapsilla on osallisuudesta perheessä. Lasten toimijuutta ja osallisuutta on tutkittu paljon erityisesti päiväkotij- ja koulukonteksteissa, perhe sen sijaan on toistaiseksi jäänyt vähemmälle huomiolle. Tutkimusaineisto koostui yhdentoista alakouluikäisen lapsen haastatteluista, kirjoitelmista ja piirroksista. Aineisto analysoitiin teoria-ohjaavasti sisällönanalyysillä, jonka lisäksi sovellettiin narratiivista analyysia.

Lasten osallisuuskäsityksistä löytyi viisi teemaa: 1) Tunne kuulumisesta, 2) Osallistuminen, 3) Kuuluminen johonkin, 4) Yhdessä tekeminen ja 5) Mahdollisuus vaikuttaa. Lasten osallisuuskäsitykset olivat jaoteltavissa yksilölliseen ja yhteisölliseen ulottuvuuteen siten, että tunne kuulumisesta ja osallistuminen luokiteltiin osallisuuden yksilölliseen ulottuvuuteen. Kuuluminen johonkin, yhdessä tekeminen ja mahdollisuus vaikuttaa luokiteltiin puolestaan osallisuuden yhteisölliseen ulottuvuuteen. Lasten osallisuuskokemusten pohjalta muodostettiin kaksi tarinatyyppeä kohdetarina ja toimijatarina. Nämä tarinatyypit kuvastavat lasten osallisuuskokemusten ääripäitä siten, että kohdetarinassa lapsi kuvastui objektina, muiden toiminnan kohteena. Toimijatarinan lapsi puolestaan kuvastui aktiivisena tekijänä.

Tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että lapset ymmärsivät osallisuuden hyvin laajasti. Lasten kokemukset osallisuudestaan perheessä olivat pääsääntöisesti myönteisiä, mutta lasten välillä oli myös eroja osallisuuden kokemisessa. Lasten osallisuuden tukemisen kannalta on tärkeää, että sekä perheissä että laajemmin yhteiskunnassamme kuullaan lasten omakohtaisia kokemuksia ja lapsilla on vaikutusmahdollisuuksia omaan elämäänsä liittyvissä asioissa.

Asiasanat: lapset, osallisuus, perhe, lapsuudentutkimus

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	4
1.1	Näkökulmia osallisuuteen.....	5
1.2	Perhe osallisuuden kontekstina.....	13
1.3	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	16
2	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	17
2.1	Tutkimuksen lähestymistapa.....	17
2.2	Osallistujat ja aineistonkeruu.....	18
2.3	Aineiston analyysi.....	20
2.4	Eettiset ratkaisut.....	22
3	TULOKSET	25
3.1	Lasten käsityksiä osallisuudesta.....	25
3.2	Lasten kokemuksia osallisuudesta perheessä.....	28
3.3	Toimija- ja kohdetarina: kaksi näkökulmaa lasten osallisuuteen.....	34
4	POHDINTA	39
4.1	Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset.....	39
4.2	Tutkimuksen arviointi.....	42
4.3	Jatkotutkimushaasteet ja käytännön sovellukset.....	44
	LÄHTEET	46
	LIITTEET	52

1 JOHDANTO

Lapsen asemasta, aktiivisesta osallistumisesta ja tasa-arvosta on puhuttu jo kauan, mutta lasten osallisuus ja vaikuttaminen ovat melko uusia käsitteitä (Karlsson, 2012). Yleisesti lapsen osallisuuteen on liitetty kommunikaatio lapsen kanssa sekä lapsen kuunteleminen, kuuleminen ja kunnioittaminen. Lapsen roolia aktiivisena toimijana on myös korostettu. (Pajulammi, 2013.) Lasten osallisuus on tärkeää, koska se on hyödyllistä lapsen kehityksen kannalta (Hakalehto-Wainio, 2013a). Lisäksi lasten osallisuus liittyy keskeisesti yhteiskunnallisiin sopimuksiin ja arvoihin (Turja, 2012). Esimerkiksi Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) lasten oikeuksien sopimuksessa otetaan kantaa lasten osallisuuteen (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991).

Osallisuuden käsite on ollut Suomessa 2000-luvulla varsin suosittu, ja sitä on tutkittu monesta näkökulmasta (Kiilakoski, 2008; Nivala & Ryyänen, 2013). Esimerkiksi Elina Stenvall (2018) on hiljattain julkaistussa väitöskirjassaan tutkinut lasten yhteiskunnallista osallisuutta ja toimijuutta. Päivi Virkki (2015) on puolestaan tutkinut omassa väitöskirjassaan varhaiskasvatusta lasten toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. Osallisuutta on kuitenkin tärkeää tutkia myös perhekontekstissa, sillä perhe on yksi ensimmäisistä ympäristöistä, joissa lapsi voi saada kuulluksi tulemisen ja vaikuttamisen kokemuksia (Turja, 2012). Osallisuuden kasvun on myös ajateltu alkavan turvallisesta ryhmästä, josta se voi laajentua yhteisöön ja yhteiskuntaan (Hanhivaara, 2006).

Kansainvälisesti lasten osallisuutta perheessä on tutkittu jonkin verran (esim. Bjerke, 2011; Davey ym., 2010; Martin ym., 2018). Myös Suomessa on tehty aikaisemmin joitakin tutkimuksia, joissa lasten osallisuutta perheissä on sivuttu. Nämä tutkimukset ovat kuitenkin olleet lähinnä joko kvantitatiivisia kyselytutkimuksia lasten vaikutusmahdollisuuksista perheessä (esim. Pekki & Tamminen, 2002; Stenvall, 2009) tai kvalitatiivisia tutkimuksia, joissa on keskitytty erityisesti perhesuhteissa ilmenevään valtaan (esim. Gjerstad, 2009; Sevón, 2015).

Tässä tutkimuksessa keskitytään lasten perheosallisuuden tutkimiseen laadullisin menetelmin. Lasten annetaan kertoa osallisuuskäsityksistään ja -kokemuksistaan omin sanoin, koska lasten itsensä kertoma tieto on arvokasta. Lapsilla on ainutlaatuinen kokemus omasta arjestaan (Aula, 2011), ja keräämällä tietoa lasten tavoista nähdä ja kokea mahdollistetaan myös lasten äänen kuulumisen yhteiskunnassa (Hakalehto-Wainio, 2013a). Lasten äänen kuulumisen mahdollistaminen on tärkeää, koska lapset ovat aikuiskeskeisessä yhteiskunnassa usein marginaalissa (Punch, 2002).

1.1 Näkökulmia osallisuuteen

Lapsen oikeuksien sopimus. Lapsen oikeuksien sopimuksessa otetaan kantaa siihen, miten lapsia tulisi yhteiskunnassa kohdella, ja sen tavoitteena on lapsiin kohdistuvan huonon kohtelun ja epäoikeudenmukaisuuden poistaminen (Hakalehto-Wainio, 2013b). Sopimus sisältää 54 artiklaa, joista artikkelit 3 ja 12 liittyvät kiinteästi lasten osallisuuteen. Artikla 12 mukaisesti lapsella on oikeus ilmaista näkemyksensä itseään koskevissa asioissa, ja aikuisten tulee myös ottaa lapsen näkemykset huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaan. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991.) Artikla 12 on kutsuttu osallisuusartiklaksi, vaikka itse artikkelin tekstissä ei mainitakaan osallisuutta tai osallistumista. Artikla korostaa lapsen itsemääräämisoikeutta, ja sitä on pidetty modernina ja kiistanalaisena, sillä siihen sisältyviä oikeuksia ei perinteisesti ole pidetty lasten oikeuksina (Hakalehto-Wainio, 2013a). Artikla 3 puolestaan pitää sisällään lapsen edun, suojelun ja huolenpidon (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991.) Artikla 3 ei ole kyse vain lapsen edun huomioimisesta, vaan lapsen edun tulisi artikkelin mukaisesti olla ensisijainen ratkaisuperuste (Hakalehto-Wainio, 2013a).

Artikkelien 3 ja 12 välillä on koettu olevan jännite (Aula, 2011; Hakalehto-Wainio, 2013a), sillä toisaalta lapsella on oikeus olla pieni, turvattu ja suojassa, mutta toisaalta lapsella on oikeus olla myös aktiivinen toimija ja asiantuntija omassa elämässään (Aula, 2011). Strandellin (2005) mukaan suojelua ja osallistu-

mista on hankala yhdistää, sillä suojeluun liittyy yleensä osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien kaventuminen. Suojelun korostaminen voi johtaa lasten vaientamiseen (Hakalehto-Wainio, 2013b).

YK:n lapsen oikeuksien komitean mukaan lapsen etu (artikla 3) ja lapsen näkemyksen huomioimien (artikla 12) eivät kuitenkaan ole ristiriidassa keskenään, vaan ne pikemminkin täydentävät toisiaan (Yleiskommentti nro 12). Lapsen parasta määritellessä molemmat artiklat tulee ottaa huomioon. Aikuisen velvollisuutena on arvioida, miten lapsen etu voitaisiin parhaiten toteuttaa, mutta lapsen edun arvioiminen vaatii lapsen näkemyksen selvittämisen. Aikuinen ei siis voi lapsen etuun nojaten sivuuttaa tai väheksyä lapsen mielipidettä. Se, että lapsella on oikeus kertoa mielipiteensä, ei kuitenkaan tarkoita sitä, että lapsella olisi oikeus tai velvollisuus tehdä päätöksiä. (Aula, 2011.)

Osallisuuden määritelmää. Osallisuudelle ei ole täsmällistä ja yleisesti hyväksyttyä määritelmää, vaan se on yhdistetty erilaisiin ja toisistaan poikkeaviinkin merkityksiin (Kiilakoski, 2008; Nivala & Ryyänen, 2013). Osallisuus voidaan ymmärtää kontekstisidonnaisena käsitteenä, jolloin sille on jopa mahdotonta antaa yhtenäistä määritelmää (Hanhivaara, 2006). Osallisuudelle on myös vaikea löytää muista kielistä yksiselitteistä vastinetta, sillä esimerkiksi englanninkielinen käsite *participation* voidaan kääntää sekä osallisuudeksi että osallistumiseksi (Nivala & Ryyänen, 2013). Osallisuudesta ja osallistumisesta puhutaankin joskus synonyymeina (Turja, 2011).

Akateemisessa keskustelussa käsitteiden välille on kuitenkin pyritty tekemään eroa (Stenvall, 2018). Osallistuminen nähdään enemmän toimintana (Kiili, 2006; Oranen, 2008), joka voi tapahtua myös muiden ehdoilla (Turja, 2011). Osallisuus puolestaan on jotakin, joka on enemmän kuin vain osallistumista (Kirby, Lanyon, Cronin & Sinclair, 2003). Osallistuminen voidaan nähdä myös enemmän passiivisena paikallaan olemisena, kun taas osallisuus on aktiivisempaa mukana olemista (Hanhivaara, 2006). Osallisuutta on yritetty määritellä myös kuvaamalla sen vastakohtia, joita ovat välinpitämättömyys, osattomuus, syrjäytyminen ja vieraantuminen (Kiilakoski 2008).

Osallisuudessa on kyse sekä yksilöstä että yhteisöstä (Hanhikoski, 2006; Kiilakoski, 2008). Kiilakosken (2008, 14) mukaan osallisuus on ”yksilön tunne ja yhteisön tila”. Kun osallisuutta tarkastellaan yksilön kannalta, korostetaan usein yksilön henkilökohtaista tunnetta tai omaa kokemusta osallisuudestaan (Gretschel, 2002; Kiili, 2006; Nivala & Ryyänen, 2013; Oranen, 2008). Osallisuuden kokemus ei vaadi sitä, että lapsi olisi paikalla tekemässä päätöksiä. Sen sijaan osallisuus edellyttää tunnetta siitä, että lasta kuunnellaan, hänen näkemyksensä ymmärretään ja otetaan vakavasti. (Oranen, 2008.) Keskeistä on kokemus itsestä arvokkaana (Kiilakoski, 2008), tärkeänä ja merkityksellisenä osana yhteisöä (Hanhivaara, 2006). Gretschelin (2002) mukaan käsitteen *empowerment* suomenokset voimaantuminen ja valtautuminen kuvaavat hyvin osallisuuden tunnetta.

Yksilön kokemus on keskeinen osa osallisuutta, mutta käsitettä määriteltäessä on otettava huomioon myös yhteisö. Osallisuus ei nimittäin ole yksilön ominaisuus tai yksilön toimintaa (Nivala & Ryyänen, 2013). Yksin ei voi olla osallinen, vaan osallisuus edellyttää sellaista yhteisöä, jossa osallisuus on mahdollista (Hanhivaara, 2006; Kiilakoski, 2008). Jotta lapsi voi päästä mukaan sekä tulla kuulluksi ja nähdyksi tulee lapsen kokea, että hänet hyväksytään omana itsenään (Hanhivaara, 2006). Osallisuudessa keskeistä onkin lapsen arvostaminen (Mahonen, 2011), oikeus omaan identiteettiin (Kiilakoski, 2008) ja erilaisuuden hyväksyminen (Hanhivaara, 2006). Yhteisön tulee myös olla valmis luottamaan lapseen ja ottamaan hänen toimijuutensa vakavasti. Lapset tulisi nähdä toimijoina, jotka ovat oman elämänsä asiantuntijoita, ja joilla on perusteltuja näkemyksiä itseään koskevista asioista. (Kiilakoski 2008.)

Osallisuudessa keskeistä on lapsen oikeus saada tietoa itseään koskevista asioista, mahdollisuus ilmaista omia mielipiteitään ja vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja toimintaan, johon osallistuu (Hakalehto-Wainio, 2013a; Karlsson, 2006; Kiilakoski, 2008; Kirby ym., 2003; Oranen, 2008). Lasten tulisi kokea, että heidän näkemyksiinsä suhtaudutaan vakavasti (Turja, 2012). Osallisuus edellyttääkin, että kuuntelemisen lisäksi lasten mielipiteillä on myös todellista merkitystä asioista päätettäessä (Kiilakoski, 2008). Jos sen sijaan toimitaan niin

kuin aikuinen on etukäteen päättänyt, on parempi sanoa lapselle suoraan, miten toimitaan (Karlsson, 2012).

Lasten voidaan ajatella olevan sitä enemmän osallisia toiminnassa, mitä enemmän he voivat vaikuttaa toimintaa koskeviin päätöksiin (Oranen, 2008). Aina lapsen mielipiteen mukaista päätöstä ei voida tehdä, ja tällöin on tärkeää keskustella lapsen kanssa lopputulokseen johtaneista syistä (Aula, 2011; Turja, 2012). Jos aikuinen tekee toistuvasti lapsen mielipiteen vastaisia ratkaisuja, olisi aikuisen syytä pohtia oman päätöksentekonsa perusteita (Aula, 2011). Osallisuus ei siis ole vain toimintamenetelmä, vaan ennen kaikkea asenne, jossa keskeistä on halu kunnioittaa lasten mielipiteitä ja antaa heille todellisia mahdollisuuksia toimia (Kiilakoski, 2008).

Osallisuutta kuvaavia malleja. Osallisuutta on pyritty hahmottamaan myös erilaisten mallien avulla. Osallisuus voidaan tarkastella suhteena (Hanhivaara, 2006; Nivala & Ryyänen, 2013), joka voi olla yksilön ja ryhmän, yksilön ja yhteisön tai yksilön ja yhteiskunnan välillä (Hanhivaara, 2006). Kun osallisuutta tarkastellaan suhteena, voidaan se Nivalan ja Ryyänen (2013) mukaan jakaa kolmeen ulottuvuuteen, jotka ovat kuuluminen johonkin (on osa yhteisöä), osallistuminen (toimii osana yhteisöä) ja tunne kuulumisesta (kokee olevansa osa yhteisöä). Osallisuus edellyttää näiden kaikkien kolmen ulottuvuuden toteutumista (Nivala & Ryyänen, 2013).

Turjan (2012) mukaan lasten osallisuus voidaan jakaa neljään ulottuvuuteen. Ensimmäinen ulottuvuus sisältää osallisuuden aiheen ja vaikutuspiirin, joka voidaan jakaa henkilökohtaisiin ja yhteisiin asioihin (esim. päiväkodin asiat). Lapsen on helpointa päästä vaikuttamaan henkilökohtaisiin asioihinsa, kuten syömiseen ja leikkiin. (Turja, 2012.) Toisen ulottuvuuden Turja (2012) nimeää ajalliseksi ulottuvuudeksi, jossa tarkastelun kohteena on se, onko osallisuuden liittyvä toiminta lyhyt- vai pitkäkestoista sekä se, onko se vaikutuksiltaan kertaluonteista vai kauaskantoista. Lasten on helpompi päästä vaikuttamaan kertaluonteiseen toimintaan kuin pysyvämpiin asioihin, kuten sääntöjen laadintaan (Turja, 2012).

Turjan (2012) mallin kolmannella ulottuvuudella puolestaan tarkastellaan toimintaprosessia, jolla tarkoitetaan osallistumis-, ideointi-, suunnittelu-, päätöksenteko-, toimeenpano- ja arviointiosallisuutta. Lasten mahdollisuudet ideoida ja osallistua toimintaprosessin eri vaiheisiin riippuvat lasten tieto-osallisuudesta ja osallisuudesta materiaalsiin resursseihin. Kolmannessa ulottuvuudessa on keskeistä myös tunne osallisuudesta. Neljäs ulottuvuus käsittää lasten valtaistumisen asteen, jolla tarkoitetaan aikuisen ja lapsen välistä valtasuhdetta. Useat eri tutkijat (mm. Hart, 1992; Shier, 2001) ovat kuvanneet tätä osallisuuden ulottuvuutta tarkemmin porrastai- tai tikapuumalleilla. (Turja, 2012.) Osallisuuden tarkastelu aikuisten ja lasten välisenä valtasuhteena porrastai- tai tikapuumallien avulla on hyvin perinteinen tapa kuvata osallisuutta (Oranen, 2008).

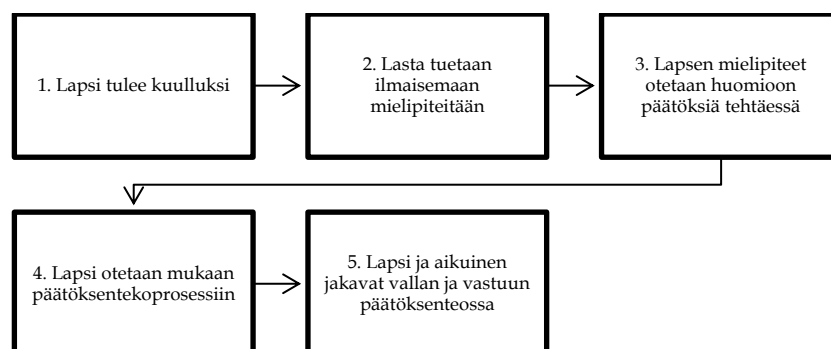
Hartin (1992) tikapuumalli lasten osallisuudesta sisältää kahdeksan askelta, jotka Turja (2011) on suomentanut kuviossa 1 esitetyllä tavalla. Ensimmäinen askelma kuvaa lasten ajattelun ja sanomisten manipulointia, ja toisessa askelmassa on kyse tunnelman luomisesta lasten osallistumisella. Kolmas askelma puolestaan kuvaa muodollista lasten kuulemistä ja neljäs aikuisten ehdoilla kuulumista. Viidennellä askelmalla on kyse tilanteesta, jossa lapset toimivat konsultteina aikuisten projekteissa ja kuudennella askelmalla tilanteesta, jossa lapset ovat mukana päätöksenteossa aikuisten projekteissa. Seitsemäs askelma puolestaan kuvaa lasten projekteja, joissa aikuiset ovat tukena ja kahdeksas askelma lasten ja aikuisten yhteistoiminnallisuutta. (Turja, 2011.)

Huomionarvoista on, että mallin kolme alinta askelmaa eivät Hartin (1992) mukaan edusta todellista osallisuutta. Ne sisältävät manipuloinnista, tunnelman luontia ja muodollista kuulemistä, joita ei voida pitää aitona osallisuutena (Hart, 1992). Osallisuuteen kuulumattomien kolmen alimman tason kuvaamista on kuitenkin pidetty jopa Hartin (1992) mallin hyödyllisimpänä antina käytännön työssä, sillä niiden kuvaaminen auttaa tunnistamaan ja välttämään osallisuuteen kuulumattomia toimintatapoja (Shier, 2001).

KUVIO 1. Hartin (1992) lasten osallisuuden portaat Turjan (2011, 27) suomentamana.

Shier (2001) puolestaan jakaa lapsen osallisuuden viiteen tasoon (ks. kuvio 2). Ensimmäisellä tasolla lapset tulevat kuulluiksi, ja toisella tasolla lapsia tuetaan ilmaisemaan mielipiteitään. Kolmannella tasolla lapsen mielipiteet otetaan huomioon päätöksiä tehtäessä. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa edellytetään tämän tason osallisuuden toteutumista. Neljännellä tasolla lapsi otetaan mukaan päätöksentekoprosessiin, ja tätä vaihetta voidaan kuvata siirtymisenä kuulemisesta aktiiviseen osallisuuteen päätöksenteossa. Viidennellä tasolla lapsi ja aikuinen jakavat vallan ja vastuun päätöksenteossa, mikä edellyttää sitä, että aikuiset luovuttavat valtaansa ja vastuutaan lapselle. Tässä tasossa ei kuitenkaan ole kyse siitä, että lapsen tulisi ottaa itselleen sellaista vastuuta, jota hän ei halua tai joka on sopimatonta hänen kehitystasolleen ja ymmärrykselleen. (Shier, 2001.)

KUVIO 2. Shierin (2001) malli lasten osallisuudesta.

Shierin (2001) malli eroaa Hartin (1992) mallista siinä, että se ei sisällä ollenkaan sellaista tasoa, jossa lapset tekisivät päätöksiä itsenäisesti. Shierin (2011) mukaan tätä tapahtuu kuitenkin koko ajan, mutta sen kuvaaminen ei sovi hänen malliinsa, koska siinä keskitytään aikuisen ja lapsen väliseen vuorovaikutukseen.

Edellä esitettyjä osallisuuden porrasmalleja tulee tarkastella kriittisesti, sillä ne voivat hämärtää käsitteiden osallisuus ja osallistuminen eroja. Porrasmallien soveltamisen riskinä puolestaan on se, että ylintä tasoa pidetään tavoiteltavana joka tilanteessa. Mielekäs taso voi kuitenkin vaihdella eri ympäristöissä ja tilanteissa sekä erilaisten osallistujien kesken. Lisäksi porrasmallit voivat korostaa konflikteja ja itsenäistä päätöksentekoa yhteistoiminnan sijaan. (Nivala & Ryyänen, 2013.)

Osallisuuden merkitys. Lasten osallisuudella on merkitystä sekä lapselle itselleen että koko yhteiskunnalle. Lasten hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että lapsilla on mahdollisuus vaikuttaa heille tärkeissä asioissa ja toimintamahdollisuudet eri elämänpiireissä, kuten perheessä (Kiili, 2000; Turtiainen, 2001). Kun aikuinen selvittää lasten näkemyksiä ja suhtautuu niihin kiinnostuneesti, lapsi kokee tulevansa kuulluksi. Samalla lapsi myös kokee, että häntä arvostetaan ja hän on tärkeä lapsena. (Aula, 2008; Aula, 2011.) Osallisuus tukeekin lapsen itsetuntoa (Pajulammi, 2014) ja kasvattaa itseluottamusta (Turja, 2012). Lisäksi mahdollisuus olla osallisena on tärkeää identiteetin kehittämisessä (Oranen, 2008), sillä se auttaa selkiyttämään käsitystä itsestä (Turja, 2012). Osallisuuden myötä myös lasten metakognitiiviset taidot eli kyky ajatella omaa ajattelua lisääntyvät (Turja, 2012) sekä vastuunkanto ja riskienhallintataidot vahvistuvat (Pajulammi, 2013).

Osallisuus opettaa lasta myös toimimaan sosiaalisessa ympäristössään (Pajulammi, 2013) ja kiinnittää lapset yhteisöön (Aula, 2011). Lisäksi osallisuus auttaa aikuisia näkemään lapset osaavina toimijoina. Toimijuutensa ansiosta lapset voivat sekä kehittää osaamistaan että osoittaa kyvykkyyttään yhteisöissä. (Turja, 2012.) Osallisuus myös parantaa yhteiselossa, kuten perhe-elämässä tai yleisesti yhteiskunnassa, tarvittavia taitoja (Pajulammi, 2014; Turja, 2012). Lisäksi se turvaa yksilöiden keskinäistä yhdenvertaisuutta ja yhteiskuntarauhaa sekä edistää

demokratiaa (Pajulammi, 2014). Lasten osallisuus tarjoaa myös kasvattajille palautetta toiminnastaan (Turja, 2012) ja parantaa päätöksentekoa (Aula, 2011; Pajulammi, 2014). Lasten kuuleminen tuottaa parempia päätöksiä, koska lapsia voidaan pitää oman elämänsä asiantuntijoina, joilla on perusteltuja näkemyksiä itseään koskevista asioista. Jo varhaislapsuudessa on mahdollisuus kasvaa demokratiaan ja osallistumiseen. Siihen voi kuitenkin myös olla kasvamatta, jos yhteisön toiminnassa ei oteta huomioon lasten mielipiteitä, ja heitä pidetään vain toiminnan kohteena. (Kiilakoski, 2008.) Osallisuus pienyhteisöissä onkin tärkeää, sillä se luo edellytykset myös yhteiskunnalliselle osallisuudelle (Nivala & Ryyänen, 2013). Osallisista lapsista voidaan ajatella kasvavan osallisia aikuisia (Stenvall & Seppälä, 2008).

Osallisuutta heikentävät ja vahvistavat tekijät. Useat erilaiset tekijät voivat heikentää lasten osallisuuden toteutumista. Tällaisia ovat esimerkiksi aikuisten kiire, puutteet vuorovaikutustaidoissa, ajatus siitä, että aikuiset tietävät asiat lapsia paremmin ja pelko auktoriteettiaseman menettämisestä (Aula, 2011) sekä vääristyneet käsitykset siitä, millaista valtaa lapset itselleen haluavat (John, 2003).

Lasten osallisuutta voidaan vahvistaa lakien, asetusten ja hankkeiden avulla (Nivala & Ryyänen, 2013). Osallisuuden vahvistamisen edellytyksenä on kuitenkin perustavanlaatuinen asennemuutos (Hakalehto-Wainio, 2013a; Stenvall & Seppälä, 2008; Turtiainen, 2001). Keskeistä on kokonaisvaltainen myönteinen suhtautuminen lapsiin, lasten näkemysten kunnioittaminen (Hakalehto-Wainio, 2013a) ja luottamuksen osoittaminen lapsia kohtaan (Turja, 2012). Osallisuuden vahvistamisessa on tärkeää myös aikuisten luopuminen symbolisesta vallastaan, ja lasten vaikutusmahdollisuuksien parantaminen (Stenvall & Seppälä, 2008). Osallisuudessa ei ole kuitenkaan kyse lapsen omista päätöksistä, vaan yhteisistä neuvotteluista, joille tulee varata riittävästi aikaa (Turja, 2012).

1.2 Perhe osallisuuden kontekstina

Lapsuudentutkimuksen piirissä perhe on pitkään jäänyt sivuun, kun lapsen muita elämän osa-alueita on korostettu (Ritala-Koskinen, 2003). Perhe on kuitenkin suomalaisten lasten arjen keskeisin tila, ja suomalainen lapsuus näyttäytyy vahvasti perhelapsuutena (Alanen & Bardy, 1990). Perhe on myös osallisuuden näkökulmasta keskeinen ympäristö, sillä lapset osallistuvat päätöksentekoon yleensä ensimmäisen kerran perheissä (Martin ym., 2018). Näin ollen lapsen osallisuuden voidaan katsoa alkavan perheessä (Alderson, 2009).

Vanhempien ja lasten välinen suhde on vallan näkökulmasta eriarvoinen, mutta nykyään lasten ja vanhempien väliset suhteet ovat kuitenkin aiempaa demokraattisempia (Sevón, 2015). Useissa perheissä lasten ja aikuisten suhde perustuu lasten toimijuuden kunnioittamiseen (Alderson, 2009). Vaikka Suomessa vanhemmat saavat kasvattaa lapsensa hyvin vapaasti, sisältyy perhettä koskevaan sääntelyyn myös vanhemmille suunnattuja velvoitteita, joiden mukaan lapsen mielipiteitä on kuultava häntä koskevissa asioissa (Pajulammi, 2014). Kotona ei siis pitäisi olla mitään perinteistä vanhemman vallan aluetta, jossa ei ole sijaa lapsen näkemyksille (Hetemäki, 2011). Vanhempien toiminta ei kuitenkaan ole julkista tai valvottua, joten osallisuuden toteutumisen varmistaminen perheessä on vaikeaa. Jos vanhempi ei huomioi lapsen näkemystä, lapsella itsellään ei ole juurikaan mahdollisuuksia valittaa tai kannella asiasta. (Hakalehto-Wainio, 2013b.)

Lasten vaikutusmahdollisuudet perheessä. Lasten osallisuudesta perheissä on vain rajallisesti tutkimuksia, vaikka lasten osallisuutta muuten onkin tutkittu paljon (Martin ym., 2018). Suomessa on tehty muutamia kvantitatiivisia tutkimuksia lasten osallisuudesta perheessä, joissa on keskitytty lasten vaikutusmahdollisuuksiin perheessä. Lapsen ehdoilla -selvityksessä (Pekki & Tamminen, 2002) lapset (11–13-vuotiaat) mainitsivat voivansa vaikuttaa muun muassa kotiintuloaikoihin, raha-asioihin, nukkumaanmenoon, vaatetukseen ja omiin har-

rastuksiinsa sekä siihen, mitä ruokaa tehdään ja paljonko he syövät. Lapset kokivat, että he voivat vaikuttaa puhumalla ja sopimalla asioista vanhempiensa kanssa (Pekki & Tamminen, 2002).

Stenvallin (2009) tutkimuksessa alakoululaisista lapsista lähes kaikki (99 %) kokivat saavansa vaikuttaa vähintään jonkin verran asioihin. Lasten kokemukset arkeen vaikuttamisesta jakaantuivat arjen pieniin ”omiin” asioihin ja arjen isoihin ”aikuisten” asioihin. Eniten lapset saivat vaikuttaa arjen pieniin ”omiin” asioihin, joita olivat kavereiden kanssa oleminen (82 %), leikit (66 %), harrastukset (64 %) ja läksyjen tekoajankohta (60 %). Osa lapsista sai vaikuttaa myös isompiin ”aikuisten” asioihin, joita olivat syöminen (35 %), kotiintuloajat (33 %), nukkumaanmenoajat (29 %) ja kotitöiden teko (37 %). Mitä vanhempia lapset olivat, sitä useammin he saivat vaikuttaa kaikissa kysytyissä asioissa. Lapsista noin kahdeksankymmentä prosenttia koki saavansa vaikuttaa omiin asioihinsa riittävästi. Noin kuusi prosenttia lapsista sen sijaan koki, etteivät he voineet vaikuttaa omiin asioihinsa riittävästi. (Stenvall, 2009.)

Lapsiasiavaltuutetun toimiston toteuttamassa kyselyssä (Tuononen, 2008) puolestaan kysyttiin, mihin lapset ja nuoret (9–17-vuotiaat) halusivat vaikuttaa kotonaan ja perheessään. Eniten mainintoja saivat säännöt ja kotitöiden jakaminen. Säännöistä mainittiin nukkumaanmeno- ja kotiintuloajat, tietokoneella käytettävä aika sekä TV:n katselu. Kotitöistä puolestaan mainittiin siivoaminen. Sääntöjen ja kotitöiden lisäksi mainintoja saivat perheen yhdessäolo, ruoka, riiteilyn väheneminen, yhteiset menot ja matkat sekä perheen rahankäyttö. Yli kolmasosa vastaajista ei osannut sanoa, mihin haluaisi vaikuttaa tai koki saavansa vaikuttaa jo tarpeeksi. (Tuononen, 2008.)

Yhteispohjoismaalaisessa lapsen oikeus osallistua -tutkimuksessa (Unicef Suomi, 2009–2010) yläkouluikäisiltä lapsilta kysyttiin, kuinka tärkeä mainittu asia tai siihen vaikuttaminen on. Suomea koskevien tulosten osalta kotiin ja perheeseen liittyvistä asioista vastaajien mielestä tärkeimpiä tekijöitä olivat omaan rahan käyttöön vaikuttaminen, omaan tietokoneen käyttöön ja tv:n katseluun vaikuttaminen, perheen päivittäisiin hankintoihin vaikuttaminen (esim. ruoka ja

vaatteet) ja omiin kotiintulo- tai nukkumaanmenoaikoihin vaikuttaminen. Tutkimuksessa yläkouluikäisiltä kysyttiin myös, miten hyvin he itse ovat tosiasiaassa voineet vaikuttaa asioihin. Vastaajat kokivat, että heillä on eniten vaikutusmahdollisuuksia omaan rahan käyttöön, makuuhuoneen sisustukseen, omaan tietokoneen käyttöön ja tv:n katseluun, perheen päivittäisiin hankintoihin ja kotiintulo- tai nukkumaanmenoaikoihin. (Unicef Suomi, 2009–2010.)

Kansainvälisesti lasten osallisuudesta perheessä on muutamia tutkimuksia (ks. Bjerke, 2011; Davey ym., 2010; Martin ym., 2018). Davey (2010) kollegoineen on tutkinut lasten ja nuorten (3–20-vuotiaat) osallisuutta päätöksentekoon Englannissa. Lasten ja nuorten kokemukset vaihtelivat suuresti siten, että osa asui hyvin demokraattisissa perheissä, kun taas osalla oli hyvin vähän mahdollisuuksia osallistua päätöksentekoon kotona. Lapset ja nuoret kokivat iän olevan merkittävä tekijä, joka mahdollistaa osallistumisen päätöksentekoon perheessä. Yleensä nuorempien lasten osallistuminen päätöksentekoprosesseihin rajoittui tietyntyyppisiin päätöksiin, kuten mitä ruokaa he haluavat syödä tai mitä ohjelmia he haluavat katsoa. Lapset ja nuoret toivat esille, että he haluaisivat vaikuttaa erityisesti sellaisiin päätöksiin, joilla on isoja vaikutuksia heidän elämäänsä (esim. muuttaminen). Lapset ja nuoret kertoivat myös turhautumisestaan siihen, ettei päätöksiä perustella heille tarpeeksi. Lasten ja nuorten mukaan kotona pitäisi olla enemmän ”perhekokouksia”, joissa asioista voitaisiin puhua yhdessä, sillä vanhemmat ovat usein liian kiireisiä viettääkseen aikaa lastensa kanssa.

Bjerke (2011) puolestaan on tutkinut norjalaisten lasten (8–9-vuotiaat) ja nuorten (14–15-vuotiaat) näkemyksiä osallisuudestaan päätöksentekoprosesseihin perheessä. Lapset ja nuoret kokivat voivansa vapaasti ilmaista kotona mielipiteitään heidän jokapäiväiseen elämäänsä liittyen ja kertoivat osallistuvansa päätöksentekoon pukeutumiseen, nukkumaanmenoaikoihin ja vapaa-aikaan liittyen sekä ostettaessa esimerkiksi vaatteita ja leluja. Vanhemmat vaikuttivat korostavan lasten ja nuorten henkilökohtaisia oikeuksia osallistua päätöksentekoon antamalla heille erilaisia vaihtoehtoja ja lisäämällä heidän mahdollisuuksiaan osallistua lasten kasvaessa vanhemmiksi. Lasten ja nuorten ymmärrys osallisu-

desta perheessä liittyi vahvasti ajatukseen oikeudenmukaisuudesta. Reilu ja epä-reilu olivat sanoja, joita lapset usein käyttivät kuvaillessaan päätöksentekoa ja sitä, miten aikuiset kohtelivat lapsia osallisuusprosessissa. Lapset odottivat, että heitä kohdellaan tasa-arvoisina perheenjäseninä. (Bjerke, 2011.)

Martin kollegoineen (2018) on puolestaan tutkinut lasten ja nuorten (7–17-vuotiaat) osallisuutta perheissä Irlannissa. Heidän tutkimuksensa mukaan ikä, luottamuksen puute ja näennäinen huomioiminen (tokenismi) olivat suurimmat esteet osallisuudelle ja päätöksentekoon osallistumiselle kotona. Keskeisimmät osallisuuden mahdollistajat olivat puolestaan paikat, joissa keskustelut kotona voivat tapahtua, hyvät perhesuhteet, kuulluksi tuleminen, luottamus, iän myötä kasvava itsenäisyys, päätösten näkeminen oikeudenmukaisina ja se, että vanhemmat perustelevat päätöksiään. Tutkimuksessa lasten ja nuorten osallisuudesta saatiin pääsääntöisesti myönteinen kuva, ja koti ja perhe näyttäytyivät paikkoina neuvotteluille. Yleisesti lapset ja nuoret kokivat saavansa äänensä kuuluviin, ja että heillä on jonkin verran mahdollisuuksia vaikuttaa ruokaan, nukkumaanmenoaikoihin, kotitehtäviin, pukeutumiseen, rahankäyttöön ja vapaa-aikaan. Esiin tuli kuitenkin myös kokemuksia näennäisestä huomioimisesta ja rajallisesta osallisuudesta perheessä. Jotkut lapsista kertoivat, kuinka heille vain tiedotetaan vanhempien päätöksistä, ja osa nuorista toi esille tilanteita, joissa vanhemmat eivät perustele heille päätöksiään. (Martin ym., 2018.)

1.3 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tässä tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita lasten osallisuudesta perheissä. Tutkimuksen avulla pyritään tuottamaan lisätietoa lasten asemasta ja vaikutusmahdollisuuksista perheessä. Tutkimuksen tavoitteena on ymmärtää, miten lapset käsitteellistävät osallisuuden ja millaisena lasten osallisuus näyttäytyy perheissä lasten kertomana. Tutkimuksessa etsitään vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaisia käsityksiä lapsilla on osallisuudesta?
2. Millaisia kokemuksia lapsilla on osallisuudestaan perheessä?

2 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

2.1 Tutkimuksen lähestymistapa

Lapsuus näyttäytyy erilaisena riippuen siitä, mistä tulokulmasta sitä lähestytään (Karlsson, 2012). Tässä tutkimuksessa lähestyn lapsuutta lapsuudentutkimuksen näkökulmasta, jossa lapset nähdään aktiivisina toimijoina niin perheessä kuin laajemmin yhteiskunnassakin (Graham & Fitzgerald, 2010). Lapsuudentutkimus irtisanoutuu sellaisesta lapsikäsitelmästä, jossa lapsi nähdään vaillinaisena aikuisena tai ihmisenä, joka ”ei ole vielä valmis”, vaan vasta tulossa joksikin (Hohti, 2013; Karlsson, 2012; Scott, 2008). Lapsuudentutkimuksen mukaan lapsuus ei ole vain investointi aikuisuuteen tai yhteiskuntaelämään valmistautumista, vaan se on itsessään jo elämää ja osallisuutta yhteiskunnassa (Alanen, 2009; Alanen, 2014; Hohti, 2013). Lapset ja aikuiset tulisi molemmat nähdä sekä tässä hetkessä toimivina subjekteina (*beings/persons*) että muuttuvina toimijoina (*becomings/subjects-in-process*) (Hohti, 2013; Karlsson, 2012).

Perinteisesti lapsuutta ja lasten elämää on tutkittu aikuisten näkökulmasta, jolloin lapset ovat olleet objekteina (Christensen & James, 2008; Scott, 2008). Lasten elämää koskevia asioita on kysytty muilta kuin lapsilta itseltään (Alanen, 2014; Scott, 2008), sillä lapsilta itseltään kysymistä on pidetty toissijaisena (Kyrönlampi-Kylmänen & Määttä, 2011). Nykyään lapset nähdään tutkimuksissa yhä enemmän objektien sijaan subjekteina (Christensen & James, 2008), ja heitä kohdellaan aktiivisina ja ajattelevina toimijoina, eikä passiivisina aikuisen toiminnan kohteina (Karlsson, 2012; Powell & Smith, 2009; Prout & James, 2003). Lasten näkeminen subjekteina ja aktiivisina toimijoina näkyy tässä tutkimuksessa niin, että lasten annetaan itse kertoa omista käsityksistään ja kokemuksistaan osallisuuteen liittyen.

Tämä tutkimus nojautuu myös narratiiviseen lähestymistapaan, joka pohjautuu konstruktivistiseen tiedonkäsitelmään (Estola & Puroila, 2013; Heikkinen, 2000). Konstruktivismi mukaan keskeisessä asemassa ovat ihmisten aikaisemmat kokemukset ja tiedot, joiden varaan tieto rakennetaan. Tieto ja identiteetti rakennetaan kertomusten kautta. (Heikkinen, 2000.) Lapsuuskaan ei ole vain yhdenlainen, vaan lapsuuksia ymmärretään olevan monia

erilaisia, ja lapsuutta tuotetaan jatkuvasti (Alanen, 2009). Lähestymistavasta, joka yhdistää lapsuudentutkimusta ja narratiivista tutkimusta voidaan puhua myös kerronnallisena lapsuudentutkimuksena (ks. Estola & Puroila, 2013). Tässä tutkimuksessa kerronnallisuus näkyy ennen kaikkea analyysissa, jossa sisällönanalyysin lisäksi sovelletaan narratiivista analyysia havainnollistaakseni lasten osallisuuskokemuksia tarinatyyppien avulla.

2.2 Osallistujat ja aineistonkeruu

Tutkimukseen osallistui 11 lasta, jotka olivat iältään 10–11 -vuotiaita. Käytin tutkittavien valinnassa harkinnanvaraista otantaa (Patton, 2002), ja tavoitin heidät erään länsisuomalaisen alakoulun kautta. Toimitin tutkimuslupa-anomuksen koulun neljännen luokan kaikille 24 oppilaalle, joista noin puolet halusi osallistua tutkimukseen. Osallistujista tyttöjä oli kahdeksan ja poikia kolme. Valtaosa lapsista oli kahden vanhemman perheestä, ja tyypillisimmillään lapsilla oli yksi sisarus.

Keräsin aineiston laadullisilla menetelmillä toukokuussa 2017. Keskeisimpänä menetelmänä oli lasten yksilöhaastattelut, jotka mahdollistavat lasten äänen kuulemisen ja lasten näkökulmien tuomisen esiin (Alasuutari, 2005). Lisäksi yhdistin lasten haastatteluun aikaisempien tutkimusten tavoin visuaalisia menetelmiä (esim. Eldén, 2012; Roos, 2015) antamalla lapsille mahdollisuuden piirtää ajatuksistaan ja kokemuksistaan ennen haastatteluja. Visuaalisten menetelmien käyttö voi mahdollistaa lasten kertomusten moniulotteisuuden esiin tulemisen (Eldén, 2012). Piirustuksista puhuminen voi myös toimia johdatuksena haastattelukysymyksiin (Kyrönlampi-Kylmänen & Määttä, 2011) ja auttaa keskustelun alkuun pääsemisessä (Roos & Rutanen, 2014). Kaikille lapsille piirtäminen ei kuitenkaan välttämättä ole mieluisaa (Raittila, Vuorisalo & Rutanen, 2017), joten annoin lapsille piirtämisen sijaan mahdollisuuden myös kirjoittaa ajatuksistaan ja kokemuksistaan. Kirjoittaminen osoittautuikin lapsille mieluisammaksi, sillä kaikki lapset kirjoittivat ajatuksistaan ja kokemuksistaan osallisuuteen liittyen, mutta vain neljä lapsista piirsi. Tutkimusaineistoksi kerätyi 11 haastattelua, 11 kirjoitelmaa ja 4 piirrosta.

Ennen kuin aloitin aineistonkeruun, osallistuin koulupäivän ensimmäiselle oppitunnille ja autoin lapsia askartelemaan äitienpäiväkortteja, koska lapsiin tutustuminen ennen

aineistonkeruuta on tärkeää (Raittila ym., 2017). Varsinaisen aineistonkeruun aloitin toisella oppitunnilla piirustuksilla ja kirjoitelmilla, jotka toteutettiin luokkahuoneessa. Kerroin lapsille aluksi ohjeet ja kehotin kysymään, jos heille jäi jokin asia epäselväksi. Muutama lapsi kysyikin tarkennuksia (esim. pitäisikö oma luokka kirjoittaa). Kerran muistutin lapsia siitä, että kyseessä oli yksilötehtävä, kun osa lapsista jutteli keskenään. Lapset saivat poistua heti, kun kokivat olevansa valmiita. Ensimmäisen lähteneen jälkeen ei tapahtunut suurta ryntäystä, vaan lapset poistuivat luokasta pikkuhiljaa. Piirustus ja/tai kirjoitustehtävässä pyysin lapsia pohtimaan heidän käsityksiään ja kokemuksiaan osallisuudesta (ks. liite 1). Pyysin lapsia kertomaan, mitä osallisuus heidän mielestään on, koska tutkittavien on tärkeää osallistua tutkimusaiheen kannalta keskeisten teemojen määrittelyyn silloin, kun tutkijan ja tutkittavan ikä ja elämäntilanne eroavat selvästi toisistaan (Pösö, 2004). Aikuisen tutkijan on lähes mahdotonta asettua tällä hetkellä lapsuutta elävän asemaan (Kirmanen, 2000; Punch, 2002).

Yksilöhaastattelut aloitin heti piirros- ja kirjoitustehtävän jälkeen, ja ne toteutettiin koulun ”pikku kirjastossa”, jossa ei ollut aineistonkeruun aikana muita ihmisiä. Nauhoitin haastattelut, ja ne kestivät keskimäärin 20 minuuttia. Haastattelut kestivät kaksi päivää. Ensimmäisenä päivänä haastattelin viittä lasta ja seuraavana kuutta. Haastattelua varten olin tehnyt haastattelurungon, joka koostui taustakysymyksistä, avoimista osallisuuskäsityksiä ja -kokemuksia koskevista kysymyksistä sekä väittämistä (ks. liite 2), joiden muodostamisessa hyödynsin Shierin (2001) osallisuuden mallin kolmea ensimmäistä tasoa (kuulluksi tuleminen, mielipiteiden ilmaisun tukeminen, mielipiteiden huomioon ottaminen päätöksiä tehtäessä ja päätösten perusteleva). Haastattelurungon lisäksi olin laatinut mahdollisista vaikuttamisenpaikoista perheessä listan (ks. liite 3), josta haastatteluissa oli tarvittaessa tarkoitus keskustella. Tähän listaan valikoidut aiheet perustuvat aikaisemmissa kvantitatiivisissa tutkimuksissa kysytyihin asioihin (esim. nukkumaanmenoajat, harrastukset ja koti-työt) (Pekki & Tamminen, 2002; Stenvall, 2009; Tuononen, 2008; Unicef Suomi, 2009–2010). Olin etukäteen ajatellut, että haastatteluiden painopiste on väittämässä, mutta ensimmäisten haastatteluiden jälkeen huomasin, että lasten oli huomattavasti helpompaa kertoa kokemuksestaan laatimani vaikuttamisenpaikkoja koskevan listan (ks. liite 3) kuin väittämien kautta. Päädyin muuttamaan seuraavien haastatteluiden painopistettä, koska lasten haastatteluissa on tärkeää olla luova ja joustava (Roos & Rutanen, 2014).

Lasten kokemusten tutkiminen edellyttää tasa-arvoista, luottamuksellista ja avointa vuorovaikutusta ja yhteistyötä tutkijan ja lapsen välillä (Kyrönlampi-Kylmänen & Määttä, 2011). Pysin luomaan haastattelusta arkisen keskustelun kaltaisen, olemaan helposti lähestyttävä ja ilmaisemaan lapsille sekä verbaalisti että nonverbaalisti, että haluan aidosti kuunnella heitä (ks. Kyrönlampi-Kylmänen & Määttä, 2011). Aloitin useat kysymykset kerrontapyyntöillä, joka on hyvä keino antaa tilaa haastateltavan omalle kuvaukselle (Ruusuvuori & Tiittula, 2005). En myöskään rajoittanut lasten kerrontaa pelkästään tutkimusteemoihin, koska sen on ajateltu voivan vaikuttaa lasten kerrontaan kielteisesti ja antavan vaikutelman siitä, ettei lasten mielipiteistä olla kiinnostuneita (Gollop, 2002 Raittilan ym., 2017 mukaan). Osa lapsista kertoikin pitkästi esimerkiksi lemmikeistään, jotka vaikuttivat olevan heille hyvin tärkeitä. Kysyin myös haastattelun loppupuolella jokaiselta lapselta, haluaako hän vielä kertoa minulle jotain tai haluaako hän kysyä minulta jotain, koska lapselle on tärkeää tarjota mahdollisuus esittää kysymyksiä tutkijalle (Roos & Rutanen, 2014). Kukaan lapsista ei kuitenkaan kertonut tai kysynyt mitään.

2.3 Aineiston analyysi

Analysoin haastatteluaineiston ja kirjoitelmat laadullisella sisällönanalyysillä, jota voidaan pitää laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmänä (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Lisäksi sovelsin analyysissä toisen tutkimuskysymyksen osalta narratiivista analyysia, jossa aineiston pohjalta luodaan uusi kertomus (Heikkinen, 2000). Piirustuksia itsessään en analysoinut, vaan ainoastaan lasten haastatteluissa tuottamaa puhetta piirustuksistaan. Aloitin aineiston analyysin litteroimalla haastatteluaineiston. Tutkimuksen tarkoituksen näkökulmasta en kokenut tarpeelliseksi litteroida haastatteluaineistoa sanatarkasti. En merkinnyt litteraattiin taukoja ja jätin litteroimatta esimerkiksi toistot, kuten "tota tota", ja omasta puheestani kohdat, jossa luin väittämiä ääneen lapselle. Merkitsin litteraattiin kuitenkin joitakin nonverbaaleja eleitä, kuten naurahduksia ja nyökkäyksiä. Litterointivaiheessa myös anonymisoin aineistoa poistamalla esimerkiksi paikkakunnat ja paikkakuntiin viittaavien paikkojen, kuten ostoskeskusten, nimet. Muutin myös haastateltavien nimet sekä niiden

henkilöiden nimet, joista lapset kertoivat. Lisäksi muutin joitakin murre sanoja yleiskielisiksi. Haastatteluaineistoa kertyi litteroituna yhteensä 107 sivua, kun fonttina oli Times New Roman fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1.

Analysoin aineiston teoriaohjaavasti. Teoriaohjaavassa analyysissä teoria auttaa analyysiä, mutta analyysi ei kuitenkaan suoraan perustu teoriaan. Analyysistä voidaan tunnistaa aikaisempi tieto, mutta kyse ei ole kuitenkaan teorian testaamisesta. Teoriaohjaavassa analyysissä analyysin alkuvaiheessa edetään usein aineistolähtöisesti, kun taas loppupuolella teoria ohjaa analyysia enemmän. (Tuomi & Sarajärvi, 2018.) Tarkastelin ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä kiinnostuksen kohteena olleita lasten käsityksiä osallisuudesta aluksi aineistolähtöisesti teemoittelemalla niitä. Muodostin lasten osallisuuskäsityksistä viisi teemaa, joita olivat tunne kuulumisesta, osallistuminen, kuuluminen johonkin, yhdessä tekeminen ja mahdollisuus vaikuttaa. Myöhemmin aloin koota lasten käsityksistä muodostamiani teemoja teoriassa esitetyn osallisuuden yksilöllisyys- ja yhteisöllisyysulottuvuusjaottelun alle (ks. Hankikoski, 2006; Kiilakoski, 2008). Yksilölliseen ulottuvuuteen luokittelin tunteen kuulumisesta ja osallistumisen. Tällöin lapset puhuivat erityisesti henkilökohtaisesta tunteesta ja toiminnasta. Kuulumisen johonkin, yhdessä tekemisen ja mahdollisuuden vaikuttaa luokittelin puolestaan osallisuuden yhteisölliseen ulottuvuuteen, jolloin on kyse olemassa olevasta yhteisöstä, ajan viettämisestä yhteisön jäsenten kanssa ja yhteisön laadusta, joka joko mahdollistaa tai estää vaikuttamisen. Osallisuuden ulottuvuuksien sisältö muodostui siis aineistolähtöisesti, mutta itse ulottuvuudet määriteltiin teoriassa. Teoria auttoi myös lopullisten teemojen nimeämisessä (ks. Nivala & Ryynänen, 2013).

Toisessa tutkimuskysymyksessä kiinnostuksen kohteena olivat lasten kokemukset. Tunnistin lasten puheesta ja kirjoitelmista kokemuksiksi kohdat, joissa lapset kuvasivat toimintaa tai henkilökohtaisia kokemuksiaan. Lasten kokemuksia osallisuudestaan perheessä tarkastelin aluksi teoriaohjaavasti Shierin (2001) lasten osallisuuden tasomallin kolmen ensimmäisen tason (kuulluksi tuleminen, mielipiteiden ilmaisun tukeminen, mielipiteiden huomioon ottaminen ja päätösten perusteleminen) kautta. Lisäksi tarkastelin lähemmin arkisia päätöksentekotilanteita perheessä, jotka luokittelin aineistolähtöisesti viiteen kokonaisuuteen: 1) Aikataulut, 2) Vapaa-aika, 3) Esteettisyys, 4) Rahankäyttö sekä 5) Perheen yhteinen tekeminen ja yhteiset hankinnat. Tämän jälkeen muodostin lasten kokemuksista kaksi tarinatyyppiä, jotka nimesin toimijatarinaksi ja kohdetarinaksi. Sovelsin tarinatyyppien

muodostamisessa Hermanin (2002) esittämästä semanttisten roolien asteikosta (Herman on omaksunut asteikon Van Valinilta, 1993) kahta ääripääroolia toimijaa ja kohdetta. Analysoin aineistoa erittelemällä päähenkilöstä muodostuvaa kuvaa, jolloin suorien itseä koskevien luonnehdintojen sijaan keskeistä on päähenkilön suhde tapahtumiin (Hänninen, 2018). Hermanin (2002) mukaan toimija esiintyy usein tekijänä, kuten seuraavassa aineistokatkelmassa: ”No yleensä se (siivoaminen) on vaa silleen et joskus mä ite alan tekemään.” (Sini, 11 v.) Kohde puolestaan on enemmän tapahtumien kokija (Herman, 2002), kuten seuraavassa aineistokatkelmassa: ”Yleensä äiti määrää aina et joku siivoo jonkun paikan ja joku jonkun.” (Lauri 11, v.) Analysoin tarinoita myös sen suhteen, miten lasten osallisuuskäsitteet niissä ilmenevät.

Tarinallisten tulkintojen tekeminen on mahdollista, vaikka aineistossa itsessään ei esiintyisi perinteisiä (alku-keskikohta-loppu) kertomuksia (Hänninen, 2018). Tässä tutkimuksessa tutkittavat eivät itse kertoneet osallisuudestaan perheessä tarinamuodossa, vaan konstruoin osallisuustarinat tutkittavien kerronnan pohjalta. Muodostin tarinatyyppit aikaisempien tutkimusten tavoin niin, että niissä yhdistyvät usean eri tutkittavan kerronnasta valitut toistuvat teemat (esim. Mykkänen, 2010; Terävä & Böök, 2018). Näin muodostetut tarinatyyppit suojaavat lasten anonymiteettia (Hänninen, 2018), sillä vaikka ne sisältävät autenttisia katkelmia lasten kerronnasta, ne eivät kuitenkaan ole autenttisia kuvauksia tietyn yksittäisen lapsen osallisuuskokemuksista. Muodostetut tyyppit voivat kärjistä tiettyjä piirteitä, eikä niitä välttämättä esiinny ”puhtaana” aineistossa. Tyyppien tarkoituksena on pikemminkin hahmottaa ääripäitä siinä jatkumossa, johon lasten kokemukset sijoittuvat. (Castrén, 2014.)

2.4 Eettiset ratkaisut

Lapsia tutkittaessa tutkimuslupiin liittyvät kysymykset edellyttävät tutkijalta erityistä eettistä pohdintaa (Strandell, 2005). Koska toteutin tämän tutkimuksen koulun tiloissa, minun piti pyytää lupa tutkimukselle ensin kaupungin sivistystoimelta, rehtorilta ja luokanopettajalta. Tämän jälkeen toimitin lasten kotiin tutkimusluvut, joissa pyysin lupaa lasten tutkimuksen osallistumiselle sekä lasten huoltajilta että lapsilta itseltään kirjallisesti (ks. liite 4), koska yleisesti ajatellaan, ettei lapsi voi itsenäisesti päättää tutkimukseen osallistumisestaan

(Alasuutari, 2005; Strandell, 2010). Aikuiset toimivat usein ”portinvartioina”, jotka voivat suojeluun vedoten rajoittaa tai evätä lapsen mahdollisuuden ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa itsestään kerättävään tietoon (Punch, 2002; Strandell, 2005). Tässäkin tutkimuksessa piti ohittaa monta ”portinvartijaa” ennen kuin lapselta itseltään oli mahdollista kysyä halukkuutta osallistua tutkimukseen.

Lapsen allekirjoittama kirjallinen suostumus ei kuitenkaan ole lopullinen, vaan lapsella on oikeus muuttaa mieltään aineistonkeruun aikana (Viljamaa, 2012) ja keskeyttää tutkimus missä tahansa vaiheessa (Karlsson, 2012; Turtiainen, 2001). Kerroin lapsille aineistonkeruun aluksi, että vaikka he ovat jo antaneet kirjallisen suostumuksensa tutkimukseen osallistumisesta, saavat he keskeyttää osallistumisensa milloin tahansa, eikä tästä aiheudu heille mitään seurauksia. Yksi lapsista ilmoitti kesken aineistonkeruun, ettei enää halua osallistua tutkimukseen. Kerroin lapselle, että se sopii oikein hyvin ja päätin olla käyttämättä hänestä siihen mennessä kerättyä aineistoa tutkimuksessa. Osallistumisen lisäksi tutkijalla tulee olla lapsen lupa lasten tuotosten, kuten piirustusten, julkaisemiseen (Raittila ym., 2017). Päädyin siihen, etten julkaise lasten piirustuksia, koska tutkimusluvassa ei yksiselitteisesti määritely, että myös lasten tuotokset julkaistaisiin.

Tutkimuksen suorituspaikka ei ole metodologis-eettisesti viaton tai neutraali (Strandell, 2005; Strandell, 2010), koska tieto on sidoksissa kontekstiinsa (Helavirta, 2007). Kontekstilla on erityisen tärkeä merkitys tutkittaessa lapsia (Scott, 2008). Lähestyin lapsia erään alakoulun kautta ja toteutin aineistonkeruu koulun tiloissa käytännöllisistä syistä johtuen. Vaikka koulu on olemassa lasten oppimista varten, sitä hallitsevat kuitenkin aikuiset (Punch, 2002). Tämä ympäristö ei välttämättä ollut paras mahdollinen kouluun liittyvien valtasuhteiden takia, koska lapsi ei välttämättä osaa erottaa tutkimusta ja koulutyötä toisistaan tai ei uskalla kieltäytyä tutkimuksesta (Strandell, 2005). Kerroin kuitenkin lapsille useaan kertaan tutkimuksen vapaaehtoisuudesta. Koska yksi lapsi ilmoitti haluavansa keskeyttää osallistumisensa tutkimukseen, tukee se oletusta siitä, että ilmapiiri oli sellainen, että lapset uskalsivat ilmaista todellisen halunsa osallistua tai olla osallistumatta tutkimukseen.

Aikuisten ja lasten välistä valtasuhdetta ei voida tutkimuksessa kokonaan häivyttää, vaan lapsi puhuu tutkijalle aina tästä lähtökohdasta käsin (Alasuutari, 2005). Lapsen ja aikuisen välistä auktoriteettiero tulisi kuitenkin pyrkiä pienentämään esimerkiksi lähestymällä lasta mahdollisimman tasa-arvoisesti (Strandell, 2005; Strandell, 2010). Painotin tässä

tutkimuksessa sitä, että tutkimustilanne olisi lapselle miellyttävä ja avoin. Joidenkin kysymysten kohdalla lasten vastaukset olivat kuitenkin lyhyitä tai en tiedä -painotteisia. Tulkitin tällaisten kysymysten olevan joko liian vaikeita tai muuten epämieluisia lapsille. En jäänyt keskustelemaan näistä kysymyksistä pidemmäksi aikaa, koska haastattelu ei saa olla lapselle ahdistava kokemus (Kyrönlampi-Kylmänen & Määttä, 2011). Lapsen useat en tiedä tai en muista -vastaukset voivat olla myös merkki siitä, että tutkija tuottaa kysymyksillään epätasa-arvoa itsensä ja lapsen välille (Alasuutari, 2005).

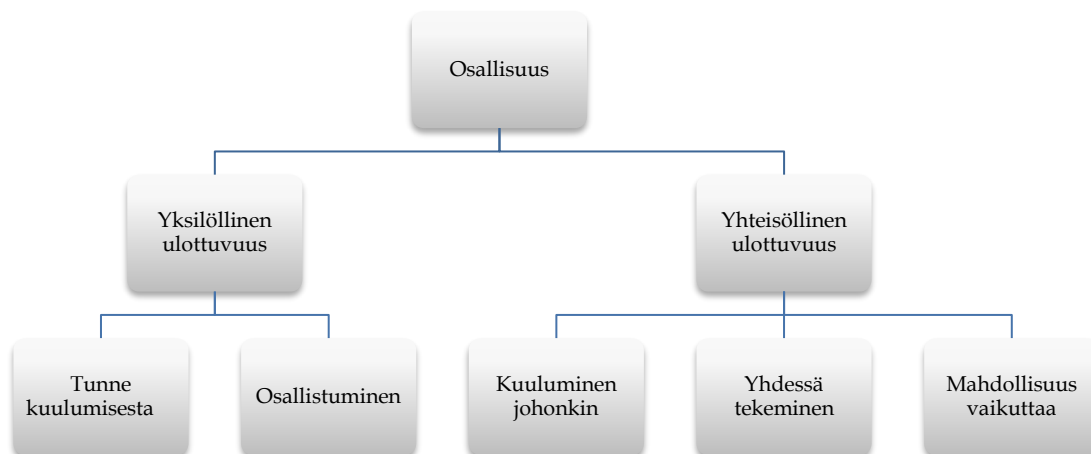

3 TULOKSET

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, millaisia käsityksiä ja kokemuksia lapsilla on osallisuudesta perheessä. Tulosluvun ensimmäisessä osassa keskitytään lasten käsityksiin osallisuudesta ja toisessa osassa lasten kokemuksiin osallisuudestaan perheessä. Tulosluvun kolmannessa osassa puolestaan tarkastellaan lasten osallisuutta perheessä lasten kokemusten pohjalta muodostettujen kahden tarinatyyppin avulla. Lisäksi kolmannessa tulosluvussa pohditaan lasten osallisuuskokemuksia suhteessa lasten osallisuuskäsityksiin. Aineistokatkelmissa lasten nimet on muutettu yksityisyydensuojan vuoksi. Lisäksi aineistokatkelmien luettavuuden parantamiseksi niistä on poistettu toistot ja täytesanat (esim. ”niiku” tai ”tota”) sekä lasten kerrontaa tukevat tutkijan kommentit (esim. ”okei” tai ”joo”). Sen sijaan lasten kerrontaa ohjaavat lisäkysymykset jätettiin aineistokatkelmiin tutkimuksen luotettavuuden parantamiseksi.

3.1 Lasten käsityksiä osallisuudesta

Lasten osallisuuskäsityksistä löytyi viisi teemaa: 1) Tunne kuulumisesta, 2) Osallistuminen, 3) Kuuluminen johonkin, 4) Yhdessä tekeminen ja 5) Mahdollisuus vaikuttaa (ks. kuvio 3). Nämä teemat jaettiin teoriaan pohjautuen yksilölliseen ja yhteisölliseen ulottuvuuteen siten, että tunne kuulumisesta ja osallistuminen luokiteltiin osallisuuden yksilölliseen ulottuvuuteen. Tällöin lapset puhuivat erityisesti henkikohtaisesti tunteesta ja toiminnasta. Kuuluminen johonkin, yhdessä tekeminen ja mahdollisuus vaikuttaa luokiteltiin puolestaan osallisuuden yhteisölliseen ulottuvuuteen, jolloin on kyse olemassa olevasta yhteisöstä, ajanvietämisestä yhteisön jäsenten kanssa ja yhteisön laadusta, joka joko mahdollistaa tai estää vaikuttamisen.

KUVIO 3. Osallisuuden ulottuvuudet mukailtu Nivalan ja Ryytäsen (2013) mallista.

Osallisuuden yksilöllinen ulottuvuus. Osallisuudessa on kyse yksilön henkilökohtaisesta kuulumisen tunteesta: "Että olen tärkeä." (Niko, 11 v.) Yksilöllisellä ulottuvuudella tarkasteltuna osallisuus on myös lapsen osallistumista perheen yhteiseen arkiseen toimintaan, kuten kotitöihin. Lapsi voi kokea tämän osallistumisen joko auttamisena tai velvollisuutena.

Osallisuus on sitä, että osallistuu johonkin yhteiseen asiaan. (Essi, 11 v.)

Sanasta osallisuus minulle tulee mieleen että osallistuuko töihin. Että osallistuuko niihin asioihin joita pyydetään. Esimerkiksi siivoaminen. Että auttaa kotitöissä. (Lauri, 11 v.)

Osallisuus voi olla auttamista tai velvollisuuksia. Esimerkiksi jos teillä on koira niin osallistut perheesi arkeen ulkoiluttamalla sitä. (Lotta, 10 v.)

Osallisuuden yhteisöllinen ulottuvuus. Osallisuudessa ei ole kuitenkaan kyse vain yksilön tunteesta ja toiminnasta, vaan myös yhteisöstä. Lasten puheessa painottuikin nimenomaan osallisuuden yhteisöllinen ulottuvuus. Lapset toivat haastatteluissa esille, ettei yksin voi olla osallinen, vaan siihen tarvitaan muita ihmisiä. Osallisuudessa onkin kyse kuulumisesta johonkin. Lasten piirustuksissa

kuuluminen johonkin ilmeni siten, että piirustuksiin oli kuvattuna useampi henkilö seisomassa tai istumassa vierekkäin. Haastatteluissa lapset kertoivat, että olivat piirtäneet perheenjäsenensä. Kirjoitelmissa lapset puolestaan kuvasivat osallisuutta kuulumisena johonkin seuraavasti: ”Osallisuus perheessä tuo mieleen että on osa perhettä.” (Sanna, 11 v.)

Osallisuudessa on lasten mukaan kyse myös yhdessä tekemisestä: ”Osallisuus on sitä että tekee esim. perheen tai sukulaisten kanssa jotain yhdessä.” (Essi, 10 v.). Eräs lapsi kuvasi yhdessä tekemistä seuraavasti: ”Esimerkiks kun olemme olleet paljon matkoilla yhdessä koko perhe niin se voisi olla osallisuutta perheessä että koko perhe on yhdessä.” (Tiina, 11 v.) Sen lisäksi, että osallisuudessa on yhteisöllisellä ulottuvuudella tarkasteltaessa kyse siitä, että on yhteisö, johon kuulua ja jonka kanssa tehdään asioita yhdessä, tärkeää on myös mahdollisuus vaikuttaa asioihin. Mahdollisuus vaikuttaa asioihin edellyttää sitä, että lapsi otetaan perheessä huomioon ja häntä kuunnellaan.

Sini (11 v.): Minulle tulee sanasta osallisuus mieleen sitä, että pystyy vaikuttamaan johonkin asioihin. Osallisuus perheessä voisi tarkoittaa sitä, että voi ehdottaa, vaikuttaa ja, että perheessä otetaan toiset huomioon.

Tutkija: Miten se ilmenee et otetaan toiset huomioon?

Sini (11 v.): No kuunnellaan toisii ja et otetaan niittenki mielipiteet huomioon.

Eräs lapsi kertoi haastattelussa, että oli piirtänyt kuvan siitä, mitä mahdollisuus vaikuttaa perheessä voi konkreettisesti olla. Piirustukseen oli kuvattuna äiti ja lapsi. Äidin puhekuplaan oli kirjoitettu: ”Mitä tehtäisiin tänään ruuaksi?” Lapsen puhekuplassa puolestaan luki: ”Tehdään vaikka makaronilaatikkoa.” Osallisuus perheessä voi siis olla esimerkiksi mahdollisuutta vaikuttaa siihen, mitä perheessä syödään. Osallisuuden vastakohtana lapset kuvasivat puolestaan tilannetta, jossa toisia ei oteta huomioon ja joku yksin päättää asioista.

Lähtökohta lasten osallisuudelle on siis yhteisö, johon kuulua, sillä yksin ei voi olla osallinen. Pelkkä kuuluminen ei kuitenkaan riitä, vaan sen lisäksi lapsen tulee myös kokea olevansa tärkeä osa perhettä. Osallisuus perheessä ei kuiten-

kaan ole vain olemista, vaan myös toimintaa. Se on sitä, että lapsi osallistuu perheen yhteisiin asioihin (esim. kotityöt) ja tekee perheenjäsentensä kanssa asioita yhdessä (esim. käy elokuvissa). Lisäksi lapsella täytyy olla mahdollisuus vaikuttaa itseään ja perhettään koskeviin asioihin, sen sijaan, että hän olisi vain muiden tekemien päätösten kohde.

3.2 Lasten kokemuksia osallisuudesta perheessä

Seuraavaksi tarkastelen lasten kokemuksia osallisuudesta perheessä Shierin (2001) lasten osallisuuden tasomallin kolmen ensimmäisen tason (kuulluksi tuleminen, mielipiteiden ilmaisun tukeminen, mielipiteiden huomioon ottaminen ja päätösten perusteleminen) kautta. Lisäksi tarkastelen lähemmin, millaisia arkisia päätöksentekotilanteita perheissä esiintyy ja millaisia kokemuksia lapsilla näistä tilanteista on.

Kuulluksi tuleminen. Lasten kokemukset kuulluksi tulemisesta perheessä olivat pääsääntöisesti myönteisiä: ”Aina ku mä pyydän jos mul on jotain asiaa ni kyl ne sit kuuntelee.” (Miia, 10 v.) Lapset kertoivat vanhempien kuuntelevan heitä esimerkiksi kouluun ja harrastuksiin liittyvissä asioissa: ”Kaikis ainaki kouluasioissa. Ja sit kaikis voimistelujutuissa jos mä näytän jotain sarjoja tai jotain et kyl ne sillonki kuuntelee.” (Tiina, 11 v.) Useimmat lapsista kokivat molempien vanhempien kuuntelevan heitä samoissa asioissa, mutta muutama lapsi toi esille vanhempien välisiä eroja.

No ehkä äiti on vähä silleen harrastuksissa ja iskä on sit just jossain opetusjutuissa. (Tiina, 11 v.)

Mun äitii ei ainakaa yks sellanen peli kiinnosta mitä me pelataan isin kanssa. Et ehkä isi enemmän kuuntelis sitä. Äiti ei oikeen tahdo pelaa pelejä. (Essi, 10 v.)

Osa lapsista mainitsi myös tilanteita, joissa vanhemmat eivät pysty kuuntelemaan heitä. Syyt liittyivät joko lapsen puheen sisältöön tai siihen, että vanhemmat tekevät jotain muuta.

Jos mä valitan hirveesti jostain vähän niiku turhasta. Sillon ne on vähän sillee et ei jaksu kuunnella koska se on just turhasta. (*Tutkija: Sanookse ne sulle, et se on turha asia vai ootsä ite sitä mieltä, et se on turha asia?*) Mä saatan jälkeinpäin tajuta et mikse mä tosta nyt valitin. (Lotta, 10 v.)

Jos ne puhuu jossain puhelimessa ni sit ne ei ainakaa kuuntele. (Essi, 10 v.)

Jos ne on tosi keskittyneitä johonki työhön et ne ei oikeen pysty silleen hirveesti. (*Tutkija: Millanen se työ voi olla? Onks se joku kotityö?*) Esimerkiks jos iskä tekee tietsikalla jotain tosi tärkeätä kotona niin sillon se ei varmaan tai kyl se sillon vähän kuuntelee mut ei se silleen ihan nii hyvin. (Heidi, 10 v.)

Mielipiteiden huomioon ottaminen, mielipiteiden ilmaisun tukeminen ja päätösten perusteleminen. Pääsääntöisesti lapset kokivat vanhempien ottavan heidän mielipiteensä huomioon päätöksiä tehtäessä: ”Hetimit jos mä sanon jonkun mielipiteen ni kyl se otetaan aina huomioon.” (Niko, 11 v.) Osa lapsista toi kuitenkin esille, että mielipiteiden huomioon ottaminen on tilannekohtaista: ”Ottaa ne mun mielipiteen huomioon jossain päätöksissä. Se nyt riippuu tietty päätöksestä.” (Lotta, 10 v.) Lapset myös kokivat vanhempien tukevan heitä ilmaisemaan mielipiteitään, mutta suurin osa lapsista ei osannut nimetä tilanteita, joissa näin tapahtuu. Muutama lapsista kertoi vanhempien tukevan heitä ilmaisemaan mielipiteitään kaverisuhteisiin ja koulusta tuleviin kyselyihin liittyvissä asioissa.

Sillon ku meil on jotain sellasii ku koulust tulee jotain sellasii kyselyit et kiusataanko lastanne ja kaikkii sellasii ni sillon ne pyytää mua sanoo sen mun mielipiteen siitä. Et jos on kaikkii kouluun liittyviä juttuja ni ne kysyy mun mielipidettä siihen. (Essi, 10 v.)

Pääsääntöisesti lapset kokivat vanhempien perustelevan heille päätöksiään. Osa lapsista toi kuitenkin esille, että he joutuvat välillä kysymään perusteluja vanhemmiltaan. Eräs lapsi koki, etteivät vanhemmat välttämättä aina osaa perustella päätöksiään lapsille.

Sanoo ne yleensä aika nopeesti mut kyl mä joskus oon vähän kysyny. (Tiina, 11 v.)

Kaikista ne ei kerro ihan kokonaan sitä syytä mut silleen jotenki selittää sen. (*Tutkija: Mistä vois johtuu, et ne ei aina niin tarkkaa kerro sitä syytä?*) Jos ei aina vaan osaa selittää sitä syytä tarkkaan. (Lotta, 10 v.)

Vaikutusmahdollisuudet. Lasten osallisuus vaikutusmahdollisuuksina perheessä jaoteltiin viiteen kokonaisuuteen: 1) Aikataulut, 2) Vapaa-aika, 3) Esteettisyys, 4) Rahankäyttö sekä 5) Perheen yhteinen tekeminen ja yhteiset hankinnat.

Lasten kokemukset mahdollisuuksistaan vaikuttaa itseään ja perhettään koskeviin asioihin olivat pääsääntöisesti myönteisiä. Lasten kokemuksissa oli kuitenkin eroja sekä lasten että osa-alueiden välillä.

Aikataulujen osalta tarkasteltiin nukkumaanmeno- ja kotiintuloaikoja sekä kotitehtävien tekemisen ajankohtaa. Lasten nukkumaanmenoajat vaihtelivat arkin kahdeksasta kymmeneen. Suurimmalla osalla lapsista vanhemmat olivat päättäneet nukkumaanmenoajan, mutta lapset olivat yleensä yhtä mieltä ajankohdan sopivuudesta. Muutama lapsista kertoi itse päättävänsä nukkumaanmenoajoistaan. Hekin toivat kuitenkin esille, että tietyn kellonajan jälkeen vanhemmat puuttuvat asiaan ja kehottavat menemään sänkyyn.

Yleensä äiti on kyl päättäny sen. Kyl mäki yleensä sit meen nukkuu koska mä oon aika väsyny sillo. (Tiina, 11 v.)

Mä aina yritän keretä kymmeneks nukkuu. (Tutkija: Onks sun vanhemmat sanonu et pitää mennä sillo nukkuu?) Eiku mä oon vaa ite päättyny. (Tutkija: Sanooks kukaan mitää, jos sä vielä 22 jälkeenki valvot?) Sanoo äiti et mee jo sänkyyn ja sit mä meen. (Lauri, 11 v.)

Osalla lapsista oli tietty kotiintuloaika, mutta suurin osa lapsista kertoi, että kotiintuloajoista sovitaan tapauskohtaisesti. Lasten kotiintuloajoissa oli suurta vaihtelua. Osa kertoi, että kotona pitäisi olla neljältä, osalla kotiintuloaika oli vasta yhdeksän-kymmenen aikaan. Kotiintuloaikojen määrittelyssä vanhemmilla on lasten mukaan suuri rooli. Osa lapsista kertoi kuitenkin olevansa aika-tiluista yhtä mieltä ja osa koki, että he pystyvät vaikuttamaan aikoihin esimerkiksi pyytämällä lisääaikaa.

Ei ne anna mitään aikaa mut sit ne soittaa jossain vaiheessa et nyt sä voit tulla kotiin. (Lauri, 11 v.)

Ne (vanhemmat) on päättäny mut mä oon ollu ihan samaa mieltä et se on hyvä. (Niko 11, v.)

Mä pyydän lisääaikaa, et saaks mä olla puol viiteen. (Tutkija: Onnistuuks se?) Joskus se onnistuu. (Essi, 10 v.)

Kotitehtävien tekemisen ajankohdan suhteen lapsilla oli enemmän päätäntävaltaa kuin nukkumaanmeno- ja kotiintuloaikojen suhteen. Osa lapsista kertoi kuitenkin, että vanhemmat ovat kehottaneet tekemään kotitehtävät tiettyyn kellonaikaan tai kotitehtävien tekeminen on ehtona muulle toiminnalle.

Heti koulun jälkeen, ettei ne unohdu sitten enää. Mun äiti on sanonu et muista sitten tehdä ne aina koulun jälkeen. (Sanna, 11 v.)

Mä teen yleensä aina ihan heti koulun jälkeen tai saman päivän ainaki. (Tutkija: Joo, mut ei oo silleen et ois pakko tehdä heti?) Mul on yleensä silleen et mä en saa pelata ennen. (Niko, 11 v.)

Äiti välillä kysyy et onks läksyt tehty ja jos ei oo ni sit pitää mennä heti tekemään. (Toni, 10 v.)

Vapaa-aika piti sisällään kavereiden näkemisen, harrastukset, tietokoneella olemisen ja television katselun. Lapset kokivat saavansa vaikuttaa siihen, keiden kavereiden kanssa he viettävät vapaa-aikaansa: "Saan olla ihan kaikkien kavereiden kaa." (Sanna, 11 v.) Harrastukset olivat myös alue, johon lapsilla oli paljon vaikutusmahdollisuuksia. Lapset kokivat pääsääntöisesti saavansa harrastaa itseään kiinnostavia asioita. Muutama lapsi kertoi kuitenkin, etteivät kaikki harrastukset käyneet vanhemmille, jos ne olivat esimerkiksi liian kalliita. Erään lapsen vanhemmat olivat ohjanneet harrastusten valintaa aktiivisesti kehottamalla lasta hankkimaan muiden harrastusten lisäksi myös jonkin soitinharrastuksen.

Mun kaveri oli kuviksessa ja sit mun vanhemmat kysy haluisiks mä mennä siihen kuvikseen ni sit mä sanoin et joo ja sit ne ilmotti mut sinne ja mä pääsin samaa ryhmään mun kaverin kanssa. (Essi, 10 v.)

Pesäpallon mä päätin ite mut äiti sano et mulla pitäis olla joku soitinharrastuski ni sit mä mietin sitä pianoo ku mun isosiskoki enne soitti sitä ni sit mä vähän innostuin siitä. (Niko, 11 v.)

Lapset kertoivat katsovansa tietokoneelta netflixiiä ja youtube-videoita, pelaavansa ja piirtelevänsä Paint-ohjelmalla. Televisiosta lapset kertoivat katsovansa erilaisia sarjoja ja elokuvia. Vanhemmat puuttuivat lasten tietokoneen käyttöön ja television katseluun jonkin verran sekä ajan että sisällön osalta. Osalla lapsista oli päivä- tai viikkokohtainen peli- tai ruutuaika, kun taas osalla tällaisia rajoit-

tuksia ei ollut. Sisällön osalta osa lapsista kertoi vanhempien kieltäneen esimerkiksi pelottavat ja ikärajan ylittävät ohjelmat sekä sellaiset, joissa kiroiltiin. Osa lapsista kertoi puolestaan osaavansa itse määrittää heille sopivat ohjelmat.

Meil on peliaika kaks tuntii koko viikossa. Koska me pelattiin ennen tai mun pikkuveli ennen pelas vähän enemmän. Ni siitä tuli riita. Semmonen pieni riita ni sen takii meil on annettu semmonen aika. (Heidi, 10 v.)

Mul ei oo silleen mitään ruutuaikaa. (Tutkija: Onks jotain mitä videoita sä saat kattoo tai et saa?) Mä en saa kattoo esimerkiks jotain tiettyi youtubettajii mitkä esimerkiks kiroilee tai jotaki. Tai sit mä en saa kattoo jotain esimerkiks sotapelei tai mitää sellasii. (Essi, 10 v.)

Mä katon aina sellasii, mitkä on mulle sopivia ohjelmia. (Tutkija: Ootteks te yhdessä päättäny, mitkä on sulle sopivii?) Ei mut mä ite osaan kattoo. (Niko, 11 v.)

Esteettisyyteen liittyviin vaikutusmahdollisuuksiin luokiteltiin lapsen omaa huonetta ja pukeutumista koskevat päätökset. Nämä päätökset olivat useimmiten sellaisia, joissa lapsilla oli paljon päätäntävaltaa. Monille lapsille näistä asioista päättäminen vaikutti olevan myös tärkeää. Jotkut lapsista suhtautuivat kuitenkin omaan huoneeseen tai pukeutumiseen liittyviin valintoihin melko välipitämättömästi.

Me mentii kattoo ne tapetit semmosest kaupast mist mä tykkään. (Niko, 11 v.)

Se on ihan sama, minkä värinen se (oma huone) on. (Tutkija: Ei oo välii sulle?) Kunhan ei pinkki oo. (Lauri, 11 v.)

Yleensä mä oon äidin kanssa ja se ehdottaa vähän et oisko tää kiva (vaate) ja sit mä sanon mun mielipiteeni. Sitte mä näytän et mikä ois kiva ja sitte se sanoo vähä silleen et saaks mä sitä. (Lotta, 10 v.)

Rahankäytön suhteen lasten kokemuksissa oli vaihtelua siten, että osa lapsista teki ostoksia lähinnä vanhempien seurassa: "Emmä ollenkaan oikeen osta ite mitään." (Niko, 11 v.) Osa puolestaan teki hankintoja itsenäisesti ja sai myös käyttää omaa rahaa hyvin vapaasti: "Yleensä jos mä oon kavereiden kans sillee et mun vanhemmat ei oo jos mä oon kaupassa ni oikeestaan mä ostan sieltä mitä tahansa." (Essi, 10 v.) Se, milloin ostokseen tarvittiin vanhempien lupa, vaihteli suuresti. Joillekin lapsille raja meni kymmenen euron pehmolelun kohdalla, kun taas toisilla lupa piti pyytää vasta sadan euron television ostoon.

Jos mä epäilen et mä en saa ostaa sitä ni sit mä kysyn. Mut usein jos mä ostan kyniä tai kumeja tai jotain semmosii ni kyl mä sit tiän et mä varmaan saan ostaa niitä. (*Tutkija: Onks se jotenki nii kallis ostos yleensä vai?*) Esimerkiks jos se maksaa yli kympin ni sit mun pitää kysyy. (Heidi, 10 v.)

Jos se on jotain isomaa esim. jos mul on kerääntyny joku satanen ja mä pystyisin sil ostaa esim. nyt tv:n ni sitte mun pitää vähä kysyy että voinks mä ostaa sen. (Lotta, 10 v.)

Perheen yhteisen tekemisen osalta tarkasteltiin sekä kotitöitä että ajan viettämistä perheen kanssa (esim. pelaaminen, matkustelu). Kaikki lapset kertoivat osallistuvansa kotitöihin jossakin määrin. Osalla lapsista oli pakollisia kotitöitä, osa kertoi auttavansa pyydettyä. Toiset lapset kertoivat voivansa vaikuttaa siihen, milloin he esimerkiksi siivoavat oman huoneensa. Toiset puolestaan kertoivat, että heidän tulee tehdä kotityöt silloin, kun heille sanotaan. Suurimmalla osalla lapsista oli päätävävaltaa perheen yhteisen ajanvieton suhteen. Osalla lapsista tällaista mahdollisuutta ei kuitenkaan ollut, eivätkä kaikki heistä vaikuttaneet edes kaipaavan sitä.

Jos me ollaan vaikka päätetty että mennäänkö me kattoo meidän mummoo tai jonnekki kauemmas nii kyl ne ottaa silleen aika hyvin (huomioon) esim. jos mä en haluu lähtee ni sitten ne lähtee ehkä vaan kahdestaan. (Sanna, 11 v.)

Me vähä mietitään sitä (minne matkustetaan) yhdessä ja sitte ne kysyy multaki just sitä et mihin mä haluaisin mennä. (Lotta, 10 v.)

Mulle on ihan sama (minne matkustetaan). (Toni, 10 v.)

Yhteisten hankintojen osalta tarkasteltiin sekä isompia hankintoja (esim. lemmikit) että arkisempia hankintoja (esim. ruokaostokset). Osalle lapsista lemmikit vaikuttivat olevan hyvin tärkeä aihe. Nämä lapset puhuivat paljon lemmikkien hankintaan liittyvistä pitkistä neuvotteluista ja tehdyistä kompromisseista (esim. koiran sijaan hankittiin helppohoitoisempi kani). Lasten kokemukset mahdollisuudesta vaikuttaa ruokaan vaihtelivat. Joidenkin lasten vanhemmat pyysivät lapsia aktiivisesti mukaan kauppaan ja osallistumaan ruokaa koskeviin päätöksiin. Toiset lapset puolestaan kertoivat vanhempien yleensä tekevän ruuan valmiiksi heiltä kyselemättä.

Äiti yleensä aina pyytää mua et tuuks sä mun kans kauppaan. Sit se aina kysyy et osteanko tätä vai tätä. (Lauri, 11 v.)

Kysyy ne aika paljon et mitä jogurtteja esim. sä haluat nyt kotiin tai mitä leipää. Mut sit just jotkut esim. jos ne hankkii jotain lihaa ni emmä nyt niistä osaa. Iskä yleensä hankkii aina ne. Just jotain tollasii pikkusii mitä me just syödään. (Sini, 11 v.)

Ne tekee yleensä ruuan valmiiks mut ne on kattonu sen silleen et mäki tykkäisin siitä. Mut joskus ne kokeilee jotain uutta ja sit mä en välttämättä tykkää siitä. (Lotta, 10 v.)

Pääsääntöisesti lasten osallisuuskokemukset olivat myönteisiä, mutta eroja oli kuitenkin havaittavissa sekä lasten että asioiden välillä. Lapset saivat vaikuttaa eniten vapaa-aikaan ja esteettisyyteen liittyvissä asioissa. Nämä asiat ovat lapselle hyvin henkilökohtaisia, sillä niissä on kyse siitä, keiden kanssa lapsi viettää aikaa, mitä hän harrastaa, miten hän pukeutuu ja millainen hänen huoneensa on. Lapset saivat kertomansa mukaan suurimmaksi osaksi päättää näistä asioista, eivätkä he tuoneet esille juurikaan vanhempien asettamia rajoja. Muutama lapsi tosin toi esille rahan valintoja rajoittavana tekijänä pukeutumiseen ja harrastuksiin liittyen. Eniten lapset erosivat toisistaan mahdollisuuksissaan vaikuttaa aikatauluihin ja rahankäyttöön. Toiset pystyivät neuvottelemaan tai jopa itsenäisesti päättämään nukkumaanmeno- ja kotiintuloajoistaan sekä siitä, milloin he tekevät kotitehtävänsä. Toisille nämä olivat puolestaan asioita, joista vanhemmat suurimmaksi osaksi päättivät. Samoin rahankäytön suhteen osalla lapsista oli mahdollisuus käyttää omaa rahaa hyvin vapaasti, kun taas osa ei juurikaan käyttänyt omaa rahaa tai he käyttivät sitä lähinnä vanhempien ohjaamana.

3.3 Toimija- ja kohdetarina: kaksi näkökulmaa lasten osallisuuden suuteen

Tarkastelen seuraavaksi lasten kokemuksia osallisuudesta perheessä kahden tarinatyyppin avulla, jotka on nimetty toimijatarinaksi ja kohdetarinaksi. Tarinatyyppit sisältävät autenttisia katkelmia lasten kerronnasta, mutta ne eivät ole autenttisia kuvauksia tietyn yksittäisen lapsen osallisuuskokemuksista. Joissakin tapauksissa saman lapsen kokemuksista osa on sijoitettavissa toimijatarinaan ja osa kohdetarinnaan. Näiden tarinatyyppien tarkoituksena on havainnollistaa ääripäitä siinä jatkumossa, johon lasten autenttiset osallisuuskokemukset sijoittuvat.

Esittelen vuorollaan kumpaakin tarinatyyppeä edustavan kerronnan, jonka jälkeen erittelen tarkemmin tarinan päähenkilöstä muodostuvaa kuvaa ja sitä, miten lasten osallisuuskäsitysten pohjalta muodostetut osallisuuden ulottuvuudet ilmenevät tarinassa. Osallisuuden ulottuvuuksien esiintyminen tarinatyypeissä on esitetty tiivistetysti taulukossa 1. Lopuksi teen vielä lyhyen yhteenvedon toimija- ja kohdetarinan eroista.

TAULUKKO 1. Osallisuuden ulottuvuudet toimija- ja kohdetarinassa.

	Toimijatarina	Kohdetarina
Yksilöllinen ulottuvuus		
Tunne kuulumisesta	Olen tärkeä	Olen ”näkymätön”
Osallistuminen	Lapsi osallistuu perheen yhteisten asioiden tekemiseen	Lapsi osallistuu perheen yhteisten asioiden tekemiseen muiden ehdoilla
Yhteisöllinen ulottuvuus		
Kuuluminen johonkin	Me-puhe (lapsi subjekti)	Me-puhe (lapsi objekti)
Yhdessä tekeminen	Koko perhe tekee asioita yhdessä	Perhe ei juurikaan tee asioita yhdessä
Mahdollisuus vaikuttaa	Vanhemmat kuuntelevat lasta	Lapsi toivoo vanhempien kuuntelevan häntä enemmän
	Vanhemmat kannustavat lasta ilmaisemaan mielipiteitä	Lasta ei erityisesti kannusteta ilmaisemaan mielipiteitään
	Vanhemmat tarjoavat lapselle mahdollisuuksia vaikuttaa itseään ja perhettään koskeviin asioihin	Vanhemmat eivät anna lapselle juurikaan mahdollisuuksia vaikuttaa häntä koskeviin asioihin
	Koko perhe tekee päätöksiä yhdessä	Lapsi ei juurikaan osallistu päätöksentekoon perheessä

Toimijatarina

Mä koen itteni tärkeeksi mun perheessä. Mun vanhemmat kuuntelee mua oikeastaan kaikissa asioissa esimerkiksi kouluasioissa tai harrastuksiin liittyvissä asioissa. Jos niit ei joku asia kiinnosta, ni silti ne kuuntelee, eikä oo silleen ihan sama. Mun vanhemmat kysyy mun mielipidettä esimerkiksi kouluun liittyvissä jutuissa. Kotona mä uskallan sanoa mun mielipiteen asioihin. Jos mä sanon jonkun mielipiteen, ni kyl se otetaan aina huomioon. Ja mun vanhemmat myös rohkasee, et aina ei pidä olla samaa mieltä, mitä toiset. Et voi olla erimieltä, et saa olla erimielipiteitä. Jos mä oon erimieltä, ni mä yleensä sanon sen mun vanhemmille. Mä voin myös vaikuttaa asioihin. Mul oli esimerkiksi unelmana oma koira. Mut äiti sano, et siin on kyl liikaa hoitoo, et joku vähän pienempi. Sit mä ehdotin pupua, ja se kävi äitille. Mä voin vaikuttaa myös mun nukkumaanmenoaikoihin. Mä sain myös ite valita tapetit mun huoneeseen ja aika paljon ite päättää, et mitä mä en halua enää sinne ja et mihin mä laitan kaikki kalusteet. Nykyään mä ostan usein ite omat vaatteet. Joskus mä käyn myös mun äitin kanssa vaatekaupassa. Jos me ollaan äitin kanssa ostamassa yhdessä vaikka paitaa mulle, ni tietysti sitä ei osteta, jos mä en tykkää siitä. Mä saan olla ihan kenen kaverin kans vaan haluun, mut pitää ilmottaa kuitenkin, et mihin menee esimerkiksi koulun jälkeen. Jos mä oon kavereiden kanssa ja mun vanhemmat soittaa, et mun pitäis tulla kotiin, ni mä pyydän aina puol tuntii lisääikaa. Sit se käy, ja mä joudun sen jälkee lähtee. Iskä sano, et mä saan harrastaa periaatteessa mitä vaan. Mut jotkut harrastukset ei käy, jos ne on liian kalliita niiku vaikka ratsastus, tai jos ne ei oo niin turvallisia niiku cheerleading. Mä osallistun meidän perheen yhteisiin asioihin. Sellasiin, jotka kuuluu pienemmillekin esimerkiksi kotitöihin. Me niiku tehään silleen, et katotaan, et millon mun huone on vähän sekana ja sillon mun pitää siivota se. Sit, jos mä en siivoo sitä sillon, ni sit mä siivoon sen seuraavana päivänä. Mä autan kotona myös esimerkiksi tiskaamaan ja tyhjentämään tiskikoneen. Joskus mä oon mukana myös pihatöissä ja ruuanlaitossa. Me matkustetaan paljon koko perhe yhdessä ja vähän kaikilt kysytään, et minne haluais lähtee matkalle. Me päätetään aikalailla yhdessä, mihin me lähetään. Me mennää samoihin maihin, mist me ollaan eniten tykätty ja välillä me kokeillaan uusii maita. Me myös pelataan lautapelejä ja joskus mennään elokuviin perheen kanssa. Ku me mennään elokuviin, ni me katotaan, et mikä kävis kaikille. Et ei ois sellasta elokuvaa, et joku ei halua kattoo sitä. Jos joku ei halua kattoo, ni sit me sovitaan joku toinen.

Toimijatarinan lapsi kokee olevansa tärkeä osa perhettään. Perhe tekee usein asioita yhdessä, kuten matkustelee, pelaa ja käy elokuvissa. Toimijatarinan lapsi myös osallistuu perheen yhteisiin asioihin, kuten siivoamiseen ja ruuanlaittoon. Kuuluminen ilmenee me-puheena lapsen kertoessa esimerkiksi, kuinka *me matkustetaan* tai *me mennään*. Me-puheen kautta välittyy, että lapsi kokee hänellä olevan yhteisö (perhe), johon kuulua. Toimijatarinan lapsi on me-puheen subjekti eli tekijä. Hänellä on mahdollisuus ja halu vaikuttaa asioihin, kuten nukkumaanmeno- ja kotiintuloaikoihin, harrastuksiin, matkakohteiden valintaan ja oman huoneensa sisustukseen sekä siihen, milloin hän siivoaa huoneensa.

Toimijatarinan lasta myös tuetaan hänen vaikuttamispyrkimyksissään. Lasta kuunnellaan, hänen mielipiteistään ollaan kiinnostuneita, ja häntä rohkaitaan olemaan asioista erimieltä. Toimijatarinan lapsi ei päätä asioista yksin, vaan keskeistä on, että perheessä neuvotellaan asioista yhdessä. Näissä yhteisissä neuvotteluissa toimijatarinan lapsi on aktiivinen osapuoli, jonka toiminnalla on todellista vaikutusta. Hänellä on valtaa ja vastuuta ja hän saa aikaan muutoksia.

Toimijatarinassa ei ole kyse siitä, että kaiken tarvitsisi olla lapselle mahdollista. Vanhemmat luovat rajoja lapsen toiminnalle esimerkiksi harrastusten valinnan suhteen, mutta keskeistä on se, että lapsi kokee tulevansa kuulluksi ja saa mahdollisuuden vaikuttaa ikätasolleen sopiviin asioihin.

Kohdetarina

Me ei koko perhe niin paljoo tehä yhdessä asioita, koska kaikki tykkää vähän niiku eri asioista. Jouluna me pelataan yhdessä, mut emmä tiiä sit pelataaks me sillai hirveesti muuten. Mä pelaan aina vaa jotain mukana, mitä ne muut pelaa. Joskus me matkustellaan. Jos me lähetään matkalle, ni iskä ja äiti aina sanoo, et mennää sinne ja sit me mennää. Mulle on ihan sama, minne me mennään. Kotitöissä yleensä äiti määrää aina, et joku siivoo jonkun paikan ja joku jonkun. Ja mun pitää aina tehdä se, jos mulle sanotaan. Mä en ikinä sano ääneen, jos mä en haluais siivota, koska mä tiän, et se on kumminki pakko tehdä. Emmä oo oikeen silleen saanu päättää, millanen mun huone on. Siel on esimerkiks aika paljon lasten leluja. Mun rahat laitetaan yhteen sellaseen tiettyyn paikkaan. Emmä saa ite ostaa silleen hirveesti mitään. Paitsi jotain pikkukrääsää jostain Tigerista. Äiti sano, et mulla pitäis olla joku soitinharrastus muiden harrastusten lisäksi, ni nyt mä soitan myös pianoa. Mun vanhemmat ei yleensä kysy multa, et mitä ruokaa ne vaikka tekis, ja mulle on sillee oikeestaan ihan sama, mitä me syödään. Enkä mä oikeen osaa sanoo, et mitä mä haluaisin vaikka kaupasta. Mä haluaisin, et mun vanhemmat kuuntelis ehkä vähän enemmän mua. Aina mä en ehkä uskalla kertoa kaikkea mun vanhemmille, jos mä oon vaikka tehny jotain kiellettyä.

Kohdetarinan lapsi on ”näkyvätön” perheessään. Hän kokee, etteivät vanhemmat kuuntele häntä tarpeeksi. Hän on osa perhettä, mutta muiden perheenjäsenen rooli korostuu häntä enemmän. Vaikka kohdetarinassa ilmenee toimijatarinan tavoin me-puhetta, ei kohdetarinan lapsi kuitenkaan toimijatarinan tavoin ole me-puheen subjekti, vaan objekti eli kohde. Hän osallistuu perheen yhteisiin asioihin, kuten kotitöihin, mutta hänen osallistumisensa tapahtuu muiden ehtoilla. Lapsi puhuu siitä, kuinka *äiti määrää* tai lapsen on *pakko* tehdä. Asioista ei neuvotella yhdessä, vaan joku henkilö perheessä päättää asioista.

Kohdetarinassa perhe ei tee kovinkaan paljon asioita yhdessä. Kun jotain joskus tehdään yhdessä, ei lapsi itse aktiivisesti vaikuta osallistumiseensa, vaan hän *pela* *vaan mukana* tai hänelle on *ihan sama*. Kohdetarinan lapsi on ”mukanaolija”, joka suhtautuu asioihin välinpitämättömästi. Vanhemmat ohjailevat lapsen elämää voimakkaasti luomalla esimerkiksi odotuksia siitä, millaiset harrastukset ovat suotavia tai jopa ”pakollisia” lapselle. Kohdetarinan lapsi ei halua tai voi vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Kodin ilmapiiri ei myöskään vaikuta kannustavan lasta tuomaan esille omia näkökantojaan, eikä lapsi uskalla tai halua kertoa kaikista asioistaan ja mielipiteistään vanhemmilleen.

Yhteenveto. Toimija- ja kohdetarina eroavat monelta osin toisistaan. Niistä välittyy hyvin erilainen kuva lapsesta, hänen asemastaan perheessä ja mahdollisuuksista vaikuttaa itseään ja perhettään koskeviin asioihin. Toimijatarinan lapsi kokee olevansa osa perhettään ja tärkeä siinä, perhe tekee asioita yhdessä, lapsi osallistuu perheen yhteisiin asioihin, hän kokee tulevansa kuulluksi ja hänellä on mahdollisuus vaikuttaa itseään ja perhettään koskeviin asioihin. Toimijatarinan lapsesta välittyy kuva aktiivisena ja aloitteellisena ihmisenä. Kohdetarinan lapsen sijaan kokee olevansa perheessään sivuroolissa, perhe ei juurikaan tee asioita yhdessä ja lapsen osallistuminen perheen yhteisiin asioihin tapahtuu lähinnä toisten ehdoilla. Hänestä välittyy kuva objektina, muiden toiminnan kohteena.

4 POHDINTA

4.1 Tulosten tarkastelu ja johtopäätökset

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli ymmärtää, millaisena lasten osallisuus perheessä näyttäytyy lasten kertomana. Tutkimuksessa tarkasteltiin sekä lasten käsityksiä että kokemuksia osallisuudesta perheessä. Tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että lapset ymmärsivät osallisuuden hyvin laajasti. Lasten kokemukset osallisuudestaan perheessä olivat pääsääntöisesti myönteisiä, mutta lasten välillä oli myös eroja osallisuuden kokemisessa.

Lasten osallisuuskäsityksistä muodostettiin tässä tutkimuksessa viisi teemaa, joita olivat tunne kuulumisesta, osallistuminen, kuuluminen johonkin, yhdessä tekeminen ja mahdollisuus vaikuttaa. Osallisuudessa on aikaisemmin ajateltu olevan kyse sekä yksilöstä että yhteisöstä, kyse on siis sekä yksilön kokemuksesta että yhteisön laadusta (esim. Hanhikoski, 2006; Kiilakoski, 2008). Lasten tässä tutkimuksessa esille tuomat osallisuuskäsitykset olivat myös jaoteltavissa yksilölliseen ja yhteisölliseen ulottuvuuteen siten, että tunne kuulumisesta ja osallistuminen luokiteltiin osallisuuden yksilölliseen ulottuvuuteen. Kuuluminen johonkin, yhdessä tekeminen ja mahdollisuus vaikuttaa luokiteltiin puolestaan osallisuuden yhteisölliseen ulottuvuuteen.

Yksi mielenkiintoinen tulos tässä tutkimuksessa oli osallisuuden yhteisöllisen ulottuvuuden keskeisyys. Myös aikaisemmin osallisuutta määriteltäessä on tuotu esille, ettei yksin voi olla osallinen, vaan osallisuus edellyttää yhteisöä (Hanhivaara, 2006; Kiilakoski, 2008). Tässä tutkimuksessa osallisuus on lasten käsitysten mukaan kuulumista yhteisöön eli sitä, että on osa perhettä. Myös aikaisemmin osallisuuden on nähty koostuvan kuulumisesta johonkin (Nivala & Ryynänen, 2013). Lisäksi osallisuus on lasten käsitysten mukaan asioiden tekemistä yhdessä perheen kanssa, kuten matkustelua tai elokuvissa käymistä.

Tässä tutkimuksessa lapset toivat ilmi, että osallisuus on myös osallistumisesta perheen yhteisiin asioihin, kuten kotitöihin. Myös Nivalan ja Ryynäsen

(2013) mukaan osallistuminen on yksi osallisuuden ulottuvuuksista. Osallisuudesta ja osallistumisesta puhutaan joskus myös synonyymeina (Turja, 2011), mutta käsitteiden välille on pyritty tekemään eroa etenkin akateemisessa keskustelussa (Stenvall, 2018). Tässä tutkimuksessa osallistuminen nähdään toimintana, joka voi tapahtua myös muiden ehdoilla (ks. Turja, 2011). Lapselta voidaan vaatia esimerkiksi kotitöihin osallistumista, eikä hänellä välttämättä ole mahdollisuutta vaikuttaa siihen, milloin tai millä tavalla hän kotitöihin osallistuu.

Osallisuuden puolestaan nähdään tässä tutkimuksessa olevan enemmän kuin vain osallistumista (ks. Kirby ym., 2006), sillä lapset toivat esille, että osallisuus on myös mahdollisuutta vaikuttaa asioihin (ks. esim. Kiilakoski, 2008; Oranen, 2008). Mahdollisuus vaikuttaa liittyy lapsen ja aikuisen väliseen valtasuhteeseen. Lasten mahdollisuus vaikuttaa on myös aikaisemmin tunnistettu yhdeksi osallisuuden ulottuvuudeksi (Turja, 2012), jota on kuvattu erilaisten porras- ja tikapuumallien (esim. Hart, 1992; Shier, 2001) avulla. Näitä malleja on kuitenkin kritisoitu siitä, että ne voivat hämärtää osallisuus ja osallistuminen käsitteiden välistä eroa (Nivala & Ryyänen, 2013).

Osallisuudessa on lasten käsitysten mukaan kyse myös tunteesta eli siitä, että lapsi kokee itsensä tärkeänä perheessään. Myös monet tutkijat ovat aikaisemmin korostaneet osallisuuden yhtenä ulottuvuutena henkilökohtaista tunnetta tai kokemusta (esim. Gretschel, 2002; Kiili, 2006; Nivala & Ryyänen, 2013; Oranen, 2008; Turja, 2012). Kyse on siitä, että yksilö kokee itsensä arvokkaana (Kiilakoski, 2008), tärkeänä ja merkityksellisenä osana yhteisöä (Hanhivaara, 2006).

Lasten osallisuuskokemuksista perheessä saatiin tämän tutkimuksen perusteella pääsääntöisesti myönteinen kuva. Myös aikaisemmissa suomalaisissa ja kansainvälisissä tutkimuksissa lapset ovat tuoneet esille myönteisiä kokemuksia osallisuudestaan perheessä (ks. Bjerke, 2011; Martin ym., 2018; Stenvall 2009). Tässä tutkimuksessa lapset kokivat, että vanhemmat kuuntelevat heitä, ja heillä on mahdollisuus vaikuttaa itseään ja perhettään koskeviin asioihin. Eniten lapset saivat vaikuttaa vapaa-aikaan ja esteettisyyteen liittyvissä asioissa, jotka ovat lap-

selle hyvin henkilökohtaisia asioita. Niissä on kyse siitä, keiden kanssa lapsi viettää aikaa, mitä hän harrastaa, miten hän pukeutuu ja millainen hänen huoneensa on. Näistä asioista päätettäessä kyse oli pääsääntöisesti siitä, mitä lapsi haluaa, eikä lasten kerronnassa esiintynyt juurikaan vanhempien asettamia rajoja. Tämä tulos tukee aikaisempien suomalaisten tutkimusten tuloksia, joiden mukaan lasten on todettu saavan vaikuttaa enemmän henkilökohtaisiin asioihin, kuten leikkiin (Turja, 2012) ja arjen pieniin ”omiin” asioihin, kuten kavereihin ja harrastuksiin (Stenvall, 2009). Martinin ja kollegoiden (2018) tutkiessa irlantilaisia lapsia ja nuoria tuli sen sijaan esille, että lapset ja nuoret keskustelevat vaatteista ja hiustyyleistä yhdessä vanhempiensa kanssa, mutta vanhemmat tekevät näissä asioissa usein lopullisen päätöksen (Martin ym., 2018).

Vaikka lasten kokemukset osallisuudestaan perheessä olivat tässä tutkimuksessa pääsääntöisesti myönteisiä, oli lasten osallisuuden kokemuksissa eroja lasten välillä. Tässä tutkimuksessa, kuten myös aiemmin (ks. Martin ym., 2018) tuli ilmi, että lapsille saatetaan vaan tiedottaa vanhempien tekemistä päätöksistä, eivätkä vanhemmat perustele päätöksiään aina riittävästi lapsille. Havainnollistaakseni lasten erilaisia osallisuuskokemuksia perheessä, konstruoin lasten kerronnan pohjalta kaksi tarinatyyppeä kohdetarinan ja toimijatarinan. Nämä tarinatyypit kuvastavat lasten osallisuuskokemusten ääripäitä siten, että kohdetarinassa lapsi kuvastui objektina, muiden toiminnan kohteena. Toimijatarinan lapsi puolestaan kuvastui aktiivisena tekijänä.

Eniten lasten välillä oli havaittavissa eroja mahdollisuuksissa vaikuttaa aikatauluihin ja rahankäyttöön. Osa lapsista pystyi neuvottelemaan tai jopa itse määrittämään nukkumaanmeno- ja kotiintuloaikansa sekä kotitehtävien tekoajankohdan, kun taas osalla nämä olivat asioista, joista vanhemmat pääsääntöisesti päättivät. Samoin osa lapsista pystyi hyvin vapaasti käyttämään omaa rahaa, kun taas osa juurikaan käyttänyt omaa rahaa tai he käyttivät sitä lähinnä vanhempien ohjaamana. Aikatauluihin ja rahankäyttöön liittyvissä asioissa on kyse säännöistä tai käytänteistä, joiden suhteen perheet luultavasti eroavat toisistaan etenkin, kun kyse on melko nuorista lapsista. Toiset vanhemmat antavat lapselleen näissä asioissa enemmän vastuuta kuin toiset, ja näin ollen tarjoavat

lapselleen eritasoisen mahdollisuuden osallisuuteen. Myös aikaisemmissa tutkimuksissa on tuotu esille, että lasten perheet eroavat sen suhteen, miten lasten osallisuus niissä toteutuu (ks. Davey ym., 2010; Martin ym., 2018).

Tämän tutkimuksen avulla saatiin tietoa sekä lasten tavoista ymmärtää osallisuus että lasten osallisuuskokemuksista perheessä. Lasten osallisuus perheessä koostuu tämän tutkimuksen perusteella kuulumisen tunteesta, osallistumisesta, kuulumisesta yhteisöön, yhdessä tekemisestä ja mahdollisuudesta vaikuttaa, jotka voidaan jakaa yksilölliseen ja yhteisölliseen ulottuvuuteen. Aikaisemmat osallisuusmallit, kuten Turjan (2012) lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa kuvaava malli, eivät olleet sellaisenaan sovellettavissa tämän tutkimuksen tulosten kanssa. Osallisuutta on pidetty siinä määrin kontekstisidonnaisena käsitteenä, että yhtenäisen määritelmän antamista on pidetty jopa mahdottona (Hanhivaara, 2006). Osallisuuden kontekstisidonnaisuus selittää sitä, miksi varhaiskasvatuskontekstiin luotu osallisuuden malli ei soveltunut perhekontekstiin. Tässä tutkimuksessa muodostettu malli lasten osallisuudesta tarjoaa yhden tavan ymmärtää osallisuutta erityisesti perhekontekstissa.

Lasten osallisuuskokemuksista tässä tutkimuksessa muodostetut kohde- ja toimijatarinatyyppit tarjoavat puolestaan uuden tavan tarkastella, miten lasten toimijuus perheessä mahdollistuu osana lasten osallisuuden kokemuksia. Vaikka lasten myönteiset kokemukset korostuivat tässä tutkimuksessa aikaisempien tutkimusten tavoin (ks. Bjerke, 2011; Martin ym., 2018; Stenvall 2009), tarinatyyppit tuovat esiin ja havainnollistavat hyvin lasten kokemusten moninaisuutta. Lapsen osallisuuden toteutumisen kannalta ratkaisevalta näyttää tunne kuulumisesta johonkin, että lapsi kokee olevansa tärkeä ja arvokas osa lähiyhteisöään. Tämä on tärkeä tulos pohdittaessa lasten osallisuutta myös muissa konteksteissa.

4.2 Tutkimuksen arviointi

Haastattelu edellyttää tutkijalta herkkyyttä kuuntelemiseen ja kykyä tehdä jatkokysymyksiä (Helavirta, 2007), mikä voi olla kokemattomalle tutkijalle vaikeaa

(Turtiainen, 2001). Tämä oli ensimmäinen tekemäni haastattelututkimus ja koke-mattomuuteni näkyi vaikeutena tehdä hyviä jatkokysymyksiä. Huomasin tämän aineiston analyysivaiheessa pohtiessani sitä, miksi en ollut kysynyt joistakin las-ten esille tuomista asioista tarkemmin.

Lasten haastatteluissa luotettavuuden kannalta ongelmaksi voi muodostua johdattelu (Karlsson, 2006). Tutkijan on syytä tarkastella, esiintyykö aineistossa lapsen houkuttelua, rohkaisua, johdattelua tai valmiiden vastausten antamista (Turtiainen, 2001). Pohdin analyysivaiheessa tarkkaan sitä, milloin haastattelussa ilmeni johdattelua. Tällaista ilmeni esimerkiksi puhuttaessa siitä, miksi vanhemmat kuuntelevat. Luotettavuuden parantamiseksi päätin jättää nämä kohdat ana-lyysin ulkopuolelle. Lasten haastattelun ongelmana on nähty myös lasten tapa vastata lyhyesti ja pyrkimys vastata aikuisen odotusten ja toiveiden mukaisesti (Karlsson, 2006; Roos & Rutanen, 2014). Huomioin tämän käyttämällä menetel-mätriangulaatiota eli keräsin aineiston useilla eri menetelmillä (haastattelut, kir-joitelmat, piirustukset), mikä voi parantaa laadullisen tutkimuksen luotetta-vuutta (Creswell & Miller, 2000). Lisäksi tutkimuksen luotettavuuden paranta-miseksi muutin haastattelun painotusta haastattelujen edetessä huomattessani, mitkä kysymykset erityisesti tuottivat lyhyitä ja mahdollisesti odotusten mukai-sia vastauksia.

Uskottavuus on yksi laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kriteereistä, jolla viitataan siihen, kuvastavatko tutkimuksen tulokset tutkittavien kokemuk-sia (Whittemore, Chase & Mandle, 2001). Valintani kuvata lasten kokemuksia ta-rinatyyppien avulla voi heikentää yksittäisen lapsen äänen kuulumista, koska yksilölliset piirteet jäävät vähemmälle huomiolle. Toisaalta tämä ratkaisu suojaa lasten anonymiteettiä. (Hänninen, 2018.) Sisällytin tarinoihin kuitenkin mahdol-lisimman paljon suoria katkelmia lasten puheesta ja kirjoitelmista, jotta myös yk-sittäisten lasten äänet tulisivat kuuluviin. Vaikka pyrin saamaan lasten äänen kuuluviin, eivät tutkimuksen tulokset kuitenkaan tule suoraan lapsilta, vaan ne välittyvät omien tulkintojeni kautta (ks. Roos & Rutanen, 2014). Omiin tulkin-toihini puolestaan vaikuttavat omat kokemukseni ja ennakkokäsitykseni. Tämän

tutkimuksen tulokset rakentuvat siis niistä tulkinnoista, joita olen lasten haastattelujen ja kirjoitelmien pohjalta tehnyt. Pyrkimyksenäni on ollut tavoittaa lasten käsitykset ja kokemukset niin hyvin kuin mahdollista. Kyse on kuitenkin minun ja lasten yhdessä tuottamasta todellisuudesta (ks. Alasuutari, 2005).

4.3 Jatkotutkimushaasteet ja käytännön sovellukset

Lasten osallisuuden tutkiminen perheessä on tärkeää myös tulevaisuudessa, koska perhe on tärkeä konteksti osallisuuden näkökulmasta, sillä osallisuuteen kasvun on ajateltu alkavan turvallisesta ryhmästä, josta se voi laajentua yhteisöön ja yhteiskuntaan (Hanhivaara, 2006). Jatkossa lasten osallisuutta perheessä voitaisiin tutkia päiväkirjamenetelmällä. Mobiilipäiväkirjatutkimus mahdollistaa perheenjäsenten päivittäisen vuorovaikutuksen tarkastelun. Samalla se kuitenkin auttaa kunnioittamaan perhe-elämän yksityisyyttä, koska perheenjäseneet itse raportoivat kokemuksistaan sen sijaan, että tutkija havainnoisi perheen vuorovaikutusta. Lisäksi se mahdollistaa aineiston keräämisen usealta perheenjäseneltä samanaikaisesti. (Malinen, Rönkä & Sevón, 2015.)

Lasten osallisuutta perheessä tutkittaessa olisi kiinnostavaa saada tietoa samanaikaisesti sekä lasten että vanhempien päivittäisistä kokemuksista sekä siitä, mitkä tekijät voivat päivittäisellä tasolla vahvistaa ja heikentää lasten osallisuutta perheessä. Lasten osallisuuden tutkiminen erilaisilla menetelmillä mahdollistaa ilmiön laajemman ymmärryksen. Kun ymmärrys aiheesta paranee, voidaan lasten osallisuutta perheessä myös tukea tulevaisuudessa entistä paremmin.

Tämä tutkimus antoi lasten osallisuudesta perheessä pääsääntöisesti myönteisen kuvan. Toisenlaisiakin kokemuksia tuli kuitenkin esille, joten lasten osallisuuden toteutuminen perheessä vaatii edelleen työtä. Lasten osallisuudessa on kyse lasten oikeuksista, ja vastuu niiden toteutumisesta on aikuisilla (Hakalehto-Wainio, 2013a). Perheen sisällä vastuu lasten osallisuuden toteutumisesta kohdistuu ennen kaikkea vanhemmille. Yhteiskunnan tasolla tulisi kuitenkin huolehtia vanhempien kouluttamisesta ja vanhemmuuteen valmistelemisesta, jotta lasten osallisuus oikeutta perheessä voitaisiin edistää (Hetemäki, 2011).

Lasten osallisuuden tukeminen nykyistä enemmän ei tarkoita sitä, että lapsuudesta luovuttaisiin (Stenvall & Seppälä, 2008). Lapsen osallisuudessa ei nimittäin ole kyse siitä, että valta ja vastuu siirrettäisiin aikuiselta lapselle (Aula, 2011; Hakalehto-Wainio, 2013a; Pajulammi, 2013). Osallisuus ei siirrä aikuisille kuuluvia ongelmia lapsille tai edellytä lapsia osallistumaan aikuisten asioihin (Stenvall & Seppälä, 2008), sen sijaan tämä tutkimus korostaa lasten aloitteiden, mielipiteiden ja vaikutusmahdollisuuksien huomioimista perheissä. Jotta lasten osallisuutta voidaan tukea nykyistä enemmän, on tärkeää, että sekä perheissä että laajemmin yhteiskunnassamme kuullaan lasten omakohtaisia kokemuksia ja lapsilla on vaikutusmahdollisuuksia omaan elämäänsä liittyvissä asioissa.

LÄHTEET

- Alanen, L. (2009). Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa L. Alanen & K. Karila (toim.) *Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta* (s. 9–30). Tampere: Vastapaino.
- Alanen, L. (2014). Lapsuus yhteiskunnallisena ilmiönä: Sosiologia ja sukupolvi-järjestys. Teoksessa A. Sankari & J. Jyrkämä (toim.) *Lapsuudesta vanhuuteen: Iän sosiologiaa* (s. 161–186). Tampere: Vastapaino.
- Alanen, L. & Bardy, M. (1990). *Lapsuuden aika ja lasten paikka: Tutkimus lapsuudesta yhteiskunnallisena ilmiönä*. Helsinki: Sosiaalhallitus.
- Alasuutari, M. (2005). Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (2. painos, s. 145–162). Tampere: Vastapaino.
- Alderson, P. (2009). Younger children's individual participation in 'all matters affecting the child'. Teoksessa B. Percy-Smith & N. Thomas (toim.) *A handbook of children and young people's participation: perspectives from theory and practice*. (s. 88–96). London: Routledge.
- Aula, M. K. (2008). Lasten osallistuminen vaatii aikuisten muuttumista. Teoksessa A. Gretschel & T. Kiilakoski (toim.) *Lasten ja nuorten kunta* (s. 23). Helsinki: nuorisotutkimusverkosto.
- Aula, M. K. (2011). Lapsen paras aikuisen velvollisuutena. Teoksessa S. Nurmi & K. Rantala (toim.) *Näyn & kuulun: Lapsen etu ja osallisuus* (s. 24–38). Helsinki: LK-kirjat/Lasten keskus.
- Bjerke, H. (2011). 'It's the way they do it': Expressions of agency in child-adult relations at home and school. *Children & Society*, 25, 93–103. doi:10.1111/j.1099-0860.2009.00266.x
- Castrén, A-M. (2014). Konfiguraationaalinen näkökulma perheeseen. Teoksessa R. Jallinoja, H. Hurme & K. Jokinen (toim.) *Perhetutkimuksen suuntauksia* (s. 139–166). Helsinki: Gaudeamus.
- Christensen, P. & James, A. (2008). Researching children and childhood: Cultures of communication. Teoksessa P. Christensen & A. James (toim.) *Research with children: Perspectives and Practices* (s. 1–9). New York and London: Routledge.
- Creswell, J.W. & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory Into Practice*, 39, 124–130.

- Davey, C., Burke, T. & Shaw, C. (2010). *Children's participation in decision-making. A Children's Views Report*. London: Children's Rights Alliance for England and National Children's Bureau.
- Eldén, S. (2012). Inviting the messy: Drawing methods and 'children's voices'. *Childhood*, 20, 66–81. doi: 10.1177/0907568212447243
- Estola, E. & Puroila, A-M. (2013). Kertomuksina rakentuva päiväkotilapsuus. Teoksessa K. Karila & L. Lipponen (toim.) *Varhaiskasvatuksen pedagogiikka* (s. 53–68). Tampere: Vastapaino.
- Graham, A. & Fitzgerald, R. (2011). Supporting children's social and emotional well-being: Does 'Having a say' matter? *Children & Society*, 25, 447–457. doi: 10.1111/j.1099-0860.2010.00295.x
- Gjerstad, E. (2009). *Valta kotikasvatuksessa* (Väitöskirja, Helsingin yliopisto). Haettu <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19890/valtakot.pdf>
- Gretschel, A. (2002). *Kunta nuorten osallisuusympäristönä: nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadun-arvioinnin keinoin* (Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto). Haettu <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/13503>
- Hakalehto-Wainio, S. (2013a). Lasten oikeudet lapsen oikeuksien sopimuksessa. Teoksessa T. Koivurova & E. Pirjatanniemi (toim.) *Ihmisoikeuksien käsikirja* (s. 133–164). Helsinki: Tietosanoma.
- Hakalehto-Wainio, S. (2013b). Lapsen oikeudet ja lapsen etu lapsen oikeuksien sopimuksessa. Teoksessa S. Hakalehto-Wainio & L. Nieminen (toim.) *Lapsioikeus murroksessa* (s. 17–52). Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Hanhivaara, P. (2006). Maaailmaa syleilevä osallisuus – osallisuuden suhde kouluun. *Nuorisotutkimus*, 24, 29–38.
- Hart, R. (1992.) *Children's participation: From tokenism to citizenship*. Florence: Unicef.
- Heikkinen, H. (2000). Tarinan mahti – Narratiivisuuden teemoja ja muunnelmia. *Tiedepolitiikka*, 4, 47–58.
- Helavirta, S. (2007). Lasten tutkimushaastattelu: metodologista hermistä, joustoa ja tasapainottelua. *Yhteiskuntapolitiikka*, 72, 629–640.
- Herman, D. (2002). *Story logic: problems and possibilities of narrative*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Hetemäki, I. (2011). *Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja*. Helsinki: Unicef.

- Hohti, R. (2013). Lapsuuden rajat. *Duodecim*, 129, 2519–2525.
- Hänninen, V. (2018). Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2: Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (5. uudistettu ja täydennetty painos). Jyväskylä: PS-kustannus.
- John, M. (2003). *Children's rights and power: charging up for a new century*. London and New York: Jessica Kingsley Publishers.
- Karlsson, L. (2006). Lapsitiedosta lasten omaan tietoon ja kulttuuriin. Teoksessa L. Karlsson (toim.) *Lapset kertovat...* (Stakesin työpapereita 9 s. 8–17). Helsinki: Stakes.
- Karlsson, L. (2012). Lapsinäkökulmaisen tutkimuksen ja toiminnan poluilla. Teoksessa L. Karlsson & R. Karimäki (toim.) *Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan* (s. 17–63). Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Kiilakoski, T. (2008). Johdanto: lapset ja nuoret kuntalaisina. Teoksessa A. Gretschel & T. Kiilakoski (toim.) *Lasten ja nuorten kunta* (s. 8–20). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Kiili, J. (2000). *Kortepohjalaisten lasten ja nuorten kokemuksia hyvinvoinnistaan*. Jyväskylä: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus.
- Kiili, J. (2006). *Lasten osallistumisen voimavarat: tutkimus Ipanoiden osallistumisesta* (Vätöskirja, Jyväskylän yliopisto). Haettu <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/13311>
- Kirby, P., Lanyon, C., Cronin, K. & Sinclair, R. (2003). *Building culture of participation: involving children and young people in policy, service planning, delivery and evaluation. A Handbook*. London: National Children's Bureau.
- Kirmanen, T. (2000). *Lapsi ja pelko: sosiaalipsykologinen tutkimus 5–6 -vuotiaiden lasten peloista ja pelon hallinnasta* (Vätöskirja, Kuopion yliopisto). Haettu http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_951-781-837-8/urn_isbn_951-781-837-8.pdf
- Kyrönlampi-Kylmänen, T. & Määttä, K. (2011). Using children as research subjects: How to interview a child aged 5 to 7 years. *Educational Research and Reviews*, 6, 87–93.
- Mahonen, S. (2011). Artikla 12 Suomessa. Teoksessa I. Hetemäki (toim.) *Lapsen oikeuksien sopimuksen käsikirja* (s. 137). Helsinki: Unicef.
- Malinen, K., Rönkä, A. & Sevón, E. (2015). Mobile diary methods in studying daily family life. Teoksessa Z. Yan (toim.) *Encyclopedia of Mobile Phone*

Behavior (s. 372–382). Information Science Reference, an imprint of IGI Global. doi:10.4018/978-1-4666-8239-9.ch032

- Martin, S., Forde, C., Horgan, D. & Mages L. (2018). Decision-making by children and young people in the home: the nurture of trust, participation and independence. *Journal of Child and Family Studies*, 27, 198–210. doi: 10.1007/s10826-017-0879-1
- Mykkänen, J. (2010). *Isäksi tulon tarinat, tunteet ja toimijuus* (Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto). Haettu <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/22712/9789513938024.pdf>
- Nivala, E. & Ryytänen, S. (2013). Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja*, 14, 9–41.
- Oranen, M. (2008). *Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä*. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto.
- Pajulammi, H. (2013). Lapsen oikeus osallistua. Teoksessa S. Hakalehto-Wainio & L. Nieminen (toim.) *Lapsioikeus murroksessa* (s. 89–123). Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.
- Pajulammi, H. (2014). *Lapsi, oikeus ja osallisuus* (Väitöskirja, Lapin yliopisto). Helsinki: Talentum.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3. painos). Thousand Oaks: Sage.
- Pekki, A. & Tamminen, T. (2002). *Lapsen ehdoilla*. Helsinki: Kunnallisalan kehittämissäätiö.
- Powell, M. A. & Smith, A. (2009). Children's participation rights in research. *Childhood*, 16, 124–142. doi: 10.1177/0907568208101694
- Prout, A. & James, A. (2003). A new paradigm for the sociology of childhood? Provenance, promise and problems. Teoksessa A. James & A. Prout (toim.) *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood* (s. 7–33). London and New York: Routledge Falmer.
- Punch, S. (2002). Research with children – The same or different from research with adults? *Childhood*, 9, 321–341. doi: 10.1177/0907568202009003005
- Pösö, T. (2004). *Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista*. Helsinki: Stakes.
- Raittila, R., Vuorisalo, M. & Rutanen, N. (2017). Lasten haastattelu. Teoksessa M., Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja* (s. 312–335). Tampere: Vastapaino.

- Ritala-Koskinen, A. 2003. (Uus)perhe lapsen silmin. Teoksessa H. Forsberg & R. Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa: kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. (s. 121–139). Helsinki: Gaudeamus.
- Roos, P. (2015). *Lasten kerrontaa päiväkotiarjesta* (Väitöskirja, Tampereen yliopisto). Haettu <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/96477/978-951-44-9691-2.pdf?sequence=1>
- Roos, P. & Rutanen, N. (2014). Metodologisia haasteita ja kysymyksiä lasten tutkimushaastattelussa. *Varhaiskasvatuksen Tiedelehti*, 3, 27–47.
- Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2005). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa J. Ruusuvuori & L. Tiittula (toim.) *Haastattelu: Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus* (2. painos, s. 22–56). Tampere: Vastapaino.
- Scott, J. (2008). Children as respondents: The challenge for quantitative methods. Teoksessa P. Christensen & A. James (toim.) *Research with children: Perspectives and practices* (s. 87–108). New York and London: Routledge.
- Shier, H. (2001). Pathways to participation: Opening, opportunities and obligations: A new model for enhancing children's participation in decision-making, in line with article 12.1 of the United Nations convention on the rights of the child. *Children & Society*, 15, 107–117. doi: 10.1002/CHI.617
- Sevón, E. (2015). Who's got the power? Young children's power and agency in the child-parent relationship. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 6, 622–645.
- Stenvall, E. (2009). *"Sellast ihan tavallist arkee": Helsinkiläisten 3.- 6. luokkalaisten arki ja ajankäyttö*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Stenvall, E. (2018). *Yhteiskunnallinen osallisuus ja toimijuus: Lasten osallistuminen, kansalaisuus ja poliittisuus arjen käytäntöinä* (Väitöskirja, Tampereen yliopisto). Haettu <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/104221>
- Stenvall, E. & Seppälä, U-M. (2008). *Talo lapsia varten: Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa* (Työpapereita). Helsinki: SOCCA - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus.
- Strandell, H. (2005). Lapset, etiikka ja vaikea osallisuus. *Laadullisen sosiaalitutkimuksen eettiset kysymykset: kutsuseminaari 2.5.2005*.
- Strandell, H. (2010). Etnografinen kenttätyö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa H. Lagström, T. Pösö, N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikkaa* (s. 92–112). Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

- Terävä, J. & Böök M. L. (2018). Tunteita ja tarinoita lapsiperheen arjesta. Teoksessa P. Eerola & H. Pirskanen (toim.) *Perhe ja tunteet* (s. 89–107). Helsinki: Gaudeamus.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (uudistettu laitos). Helsinki: Tammi.
- Tuononen, P. (2008). *Asiaa aikuisille! Lapset ja nuoret kertovat omien oikeuksiensa toteutumisesta Suomessa*. Jyväskylä: Lapsiasiavaltuutetun toimisto.
- Turja, L. (2011). Lapset osallisina – kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. *Suomen Varhaiskasvatus ry:n verkkolehti*, 24–35.
- Turja, L. (2012). Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (s. 41–53). Juva: PS-kustannus.
- Turtiainen, P. (2001). *Miten kuulla lasta? Esimerkkinä päiväkotilasten ja koululaisten haastattelut*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Unicef Suomi. (2009–2010). Yhteispohjoismainen tutkimus Lapsen oikeudesta osallistua. Haettu http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2012/09/Suomen_maaraportti_UNICEF_-_Yhteispohjoismainen_tutkimus_Lapsen_oikeudesta_osallistua.pdf
- Viljamaa, E. (2012). *Lasten tiedon äärellä: Äidin ja lasten kerronnallisia kohtaamisia kotona* (Väitöskirja, Oulun yliopisto). Haettu <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789514299940.pdf>
- Virkki, P. (2015). *Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä* (Väitöskirja, Itä-Suomen Yliopisto). Haettu http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1735-5/urn_isbn_978-952-61-1735-5.pdf
- Whittemore, R., Chase, S. K. & Mandle, C. L. (2001). Validity of qualitative research. *Qualitative Health Research*, 11, 522–337.
doi:10.1177/104973201129119299
- Yleiskommentti nro 12. (2009). *Lapsen oikeus tulla kuulluksi*. Haettu http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRS_12.pdf
- Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

LIITTEET

Liite 1. Piirustus/kirjoitustehtävän ohjeistus

TEHTÄVÄNANTO

- Mitä sinulle tulee mieleen sanasta osallisuus?

- Mitä osallisuus perheessä voisi tarkoittaa?

- Voit myös miettiä jotakin tilannetta, jossa olet kokenut osallisuutta perheessä.

- Piirrä (tai kirjoita) ajatuksista, joita sinulle heräsi.

Liite 2. Haastattelurunko

Taustakysymykset

- Minkä ikäinen olet?
- Keitä perheeseesi kuuluu?
  - o Sisarusten iät?
  - o Asumisjärjestelyt?
  - o Vanhempien ammatit/työpaikat?
- Harrastatko jotain? Mitä?

Laajat kysymykset

- Kerro piirustuksestasi. Mitä siinä on?
- Kerro, mitä osallisuus sinun mielestäsi tarkoittaa?
- Kerro, miten perheessä voi olla osallisena?
- Millaisissa tilanteissa olet kokenut osallisuutta perheessä? Kerro niistä.
- Millaisissa tilanteissa et ole kokenut osallisuutta perheessä? Kerro niistä.

Väittämät ja tarkemmat kysymykset

1. Vanhempani kuuntelevat minua

- Kerro, millaisissa asioissa tämä toteutuu? Kerro esimerkkejä.
- Kerro, millaisissa asioissa tämä ei toteudu? Kerro esimerkkejä.
- Kerro, millaisissa asioissa haluaisit, että tämä toteutuisi? Kerro esimerkkejä.
- Kerro, mikä sinun mielestäsi estää toteutumisen?
- Kerro, mikä sinun mielestäsi voisi edistää toteutumista?
- Erot äidin ja isän välillä?

2. Vanhempani tukevat minua ilmaisemaan mielipiteitäni

- Kerro, millaisissa asioissa tämä toteutuu? Kerro esimerkkejä.
- Kerro, millaisissa asioissa tämä ei toteudu? Kerro esimerkkejä.
- Kerro, millaisissa asioissa haluaisit, että tämä toteutuisi? Kerro esimerkkejä.
- Kerro, mikä sinun mielestäsi estää toteutumisen?
- Kerro, mikä sinun mielestäsi voisi edistää toteutumista?
- Erot äidin ja isän välillä?

3. Vanhempani ottavat mielipiteeni huomioon päätöksiä tehdessään. Jos jotakin esittämäni asiaa ei voida toteuttaa, vanhempani kertovat minulle syyn tähän.

- Kerro, millaisissa asioissa tämä toteutuu? Kerro esimerkkejä.
- Kerro, millaisissa asioissa tämä ei toteudu? Kerro esimerkkejä.
- Kerro, millaisissa asioissa haluaisit, että tämä toteutuisi? Kerro esimerkkejä.
- Kerro, mikä sinun mielestäsi estää toteutumisen?
- Kerro, mikä sinun mielestäsi voisi edistää toteutumista?
- Erot äidin ja isän välillä?

Haastattelun lopetus

- Haluatko vielä kertoa jotakin?
- Haluatko kysyä minulta jotakin?

**KIITOS HAASTATTELUSTA,
OLI MUKAVA JUTELLA!**

Liite 3. Mahdollisia vaikuttamisenpaikkoja perheessä

1. Nukkumaanmenoajat
2. Kotiintuloajat
3. Tietokoneella käytetty aika
4. Tv:n katselu
5. Kotitöiden tekeminen (mm. siivoaminen)
6. Yhteiset matkat
7. Rahankäyttö (ostokset, esim. vaatteet)
8. Kaverin kanssa oleminen
9. Leikit
10. Harrastukset
11. Läksyjen tekoajankohta
12. Syöminen
13. Perheen päivittäiset hankinnat (esim. ruoka)
14. Oman huoneen sisustus

Liite 4. Tutkimuslupa-anomus vanhemmille ja lapsille

Tutkimuslupa-anomus

6.4.2017

Olen Emmi Lindroos ja opiskelen Jyväskylän yliopistossa yleistä kasvatustiedettä. Pyydän lupaa lapsenne osallistumisesta opintoihini kuuluvaan pro gradu -tutkimukseen. Tutkimukseni tavoitteena on selvittää *lasten osallisuutta perheessä*. Aineistonkeruu toteutuu toukokuun toisella viikolla lapsenne koulussa kouluaihana.

Kerään tutkimusaineiston haastatteluilla ja piirroksilla. Haastattelut nauhoitetaan, jonka jälkeen ne kirjoitetaan tekstitiedostoiksi. Tässä yhteydessä haastattelujen ja haastattelussa esille tulevien muiden henkilöiden nimet poistetaan tai muutetaan peitenimiksi. Myös piirustuksista poistetaan nimet. Tutkimuksen tulokset julkaistaan pro gradussa niin, ettei yksittäistä tutkittavaa voida tunnistaa. Tutkimusaineistoa käytetään vain tätä tutkimusta varten. Aineistoa säilytetään ehdottoman luottamuksellisesti, eikä sitä jaeta ulkopuolisille. Kun tutkimus on päättynyt, tutkimusaineisto hävitetään asianmukaisesti.

Osallistuminen tutkimukseen on täysin vapaaehtoista. Lapsellanne on tutkimuksen aikana oikeus kieltäytyä tutkimuksesta ja keskeyttää tutkimukseen osallistuminen missä vaiheessa tahansa ilman, että siitä aiheutuu hänelle mitään seuraamuksia. Tutkimukselle on myönnetty kaupungin sivistystoimen tutkimuslupa. Opinnäytetyöni ohjaajana toimii yliopistonlehtori Marja Leena Böök (040 8054521 / marja.leena.book@jyu.fi). Vastaan mielelläni kysymyksiinne. Voitte olla yhteydessä minuun ja saada lisätietoa tutkimuksesta missä vaiheessa tahansa.

Ystävällisin terveisin,

Emmi Lindroos

p. XXXX XXX XXX

emmi.k.lindroos@student.jyu.fi

Lasten osallisuus perheessä

6.4.2017

Olen lukenut pro gradu -tutkimuksen lupa-anomuksen ja olen tietoinen tutkimuksen tavoitteista ja toteutuksesta. Lapsen tutkimukseen osallistumista varten tarvitaan sekä huoltajan että lapsen suostumus.

Lapsen nimi

Saa osallistua tutkimukseen

Ei osallistu tutkimukseen

Lapsen allekirjoitus ja nimenselvennys

Huoltajan allekirjoitus ja nimenselvennys

Paikka ja aika

Palauttakaa tämä osa koululle 13.4.2017 mennessä.